

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

БИБЛИОТЕКА
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Главни и одговорни уредник
Др Небојша Кузмановић

Уредник
Др Драгана Катић, архивски саветник

Ауџори изложбе и каталога
Др Драгана Катић
Ивана Петровић, архивски саветник
Љиљана Бубњевић, виши архивист
Дејан Маодуш, виши архивист
Жељко Радаковић, архивист

Конзервација докумената
и ликовно обликовање поставке
Мр Вишња Николић, дипломирани конзерватор папира
Маја Јокмановић, дипломирани конзерватор папира

Превод на грчки језик
Нефели Папоутсаки

Дизајн изложбе и каталога
Атом д.о.о

Реализацију изложбе и штампање каталога помогли су Министарство културе Републике Србије и Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама АП Војводине.

© Архив Војводине, 2023.

„УТОЧИШТЕ“ У РАВНИЦИ

ГРЦИ У АУТОНОМНОЈ ПОКРАЈИНИ ВОЈВОДИНИ

1945–1949.

Кроз архивску грађу

Садржај

Др Небојша Кузмановић	
Предговор	5
Др Драгана Катић	
„УТОЧИШТЕ“ РАВНИЦИ. ГРЦИ У АУТОНОМНОЈ ПОКРАЈИНИ ВОЈВОДИНИ 1945–1949. <i>Кроз архивску грађу</i>	25
Биографија Лефтериса (Елефтериоса) Константинидиса	33
Попис докумената	37
Попис предмета на изложби	40
Списак скраћеница	42
Извори и литература	42

Περιεχόμενα

Др Немпóισα Κουζμáνοβιτς	
Πρόλογος	17
Др Ντράγκана Κάτιτς	
«ΚΑΤΑΦΕΥΓΟΝΤΑΣ» ΣΤΗΝ ΠΕΔΙΑΔΑ. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΝΟΜΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΪΒΟΝΤΙΝΑ 1945–1949.	
<i>Μέσα από αρχαιακό υλικό</i>	27
Βιογραφικό του Λευτέρη (Ελευθερίου) Κωνσταντινίδη	33
Πηγές και βιβλιογραφία	43

ПРЕДГОВОР

Једна од последица слома грчке војске у рату против Турске, који је трајао од 1919. до 1922. године, била је размена грчког и муслиманског становништва између две државе. Постојеће напетости, проузроковане присаједињењем територија стечених у балканским ратовима 1912–1913. године, биле су додатно појачане масовним приливом избеглица из Мале Азије, које су се тек после неколико година активно укључиле у друштвене токове државе у коју су били принуђени да се преселе. Значајнију улогу у политичком животу Краљевине Грчке избеглице су преузеле у годинама између два светска рата, када је одређени број ових досељеника прихватио револуционарно учење новоосноване Комунистичке партије Грчке (ΚΚΕ – Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας). Међутим, став Коминтерне да грчка Партија треба да подржи идеју о самосталној македонској држави, чије би стварање подразумевало одвајање великог дела северне Грчке, погубно је утицао на јаче ширење комунистичких идеја у тој земљи.¹

Грчка је 1940. године ушла у рат са Италијом, а наредне године, после смрти генерала Јоаниса Метаксаса, напале су је немачке снаге, покренуте са територија Краљевине Југославије и Бугарске. Тројна немачко-италијанско-бугарска окупација од 1941. до 1944. године, оставила је за собом велику пустош и неколико стотина хиљада жртава. Међутим, грчку ратну стварност обележило је и рано организовање и покретање оружаних

покрета отпора, политички и идеолошки међусобно изразито супротстављених.

Већ 31. маја 1941, нацистичка застава била је збачена са атинског Акропоља, а појединачне акције отпора почеле су да попримају обележја организованог покрета када је Комунистичка партија Грчке, одмах по нападу нациста на СССР у јуну 1941. године, напустила дотадашње становиште да је рат који се води у Европи „империјалистички“, и позивала истомишљенике да учине све што је у њиховој моћи да допринесу одбрани совјетске државе. Један од видова помоћи био је и грчки отпор фашистичкој окупацији.²

У септембру 1941. године, формиран је Народноослободилачки фронт (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο – ΕΑΜ), са својим војним крилом, Народноослободилачком армијом (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός – ΕΛΑΣ), у којем су одлучујућу реч имали представници Комунистичке партије, и који је бројношћу, организовањем и обимом својих војних дејстава надмашио друге покрете и групе отпора, укључујући и главног идеолошког противника, Национално републикански грчки савез ЕДЕС (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος), под командом пуковника Наполеона Зерваса (Ναπολέων Ζέρβας).³ Оба покрета била су током рата на становишту да кривицу за стање у земљи носе краљ и Влада, који су се од почетка рата налазили у избеглиштву. За легитими-

1 Ричард Клог, *Историја Грчке нове доба*, Београд 2000, 105–108.

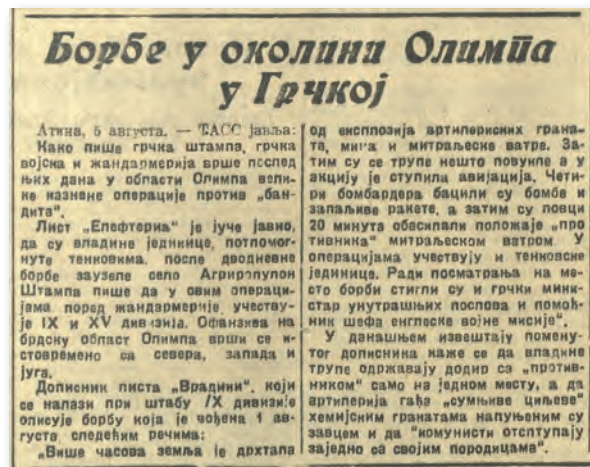
2 *Исиџо*, 127.

3 Милан Ристовић, *Експериментална Буљкес. Грчка ушвоија у Југославију 1945–1949*, Нови Сад 2007, 8.

тет Владе и Краљевине Грчке залагала се Велика Британија, покушавајући истовремено да неутралише растући раскол унутар грчких антиосовинских снага и доведе до њиховог војног садејства. Краткотрајни споразум између ЕАМ-а и ЕДЕС-а постигнут у јулу 1943. године, урушио се брзо после неуспелих преговора представника покрета отпора са краљевском Владом у Каиру. Током 1944. године на место председника Избегличке владе постављен је Георгиос Папандреу (Γεώργιος Παπανδρέου), који је на конференцији у Либану приступио образовању Владе националног јединства, коју су комунистички руководиоци у први мах одбацили, међутим, убрзо потом су ипак прихватили маргиналан положај у новој Влади. Поред тога, прихватили су и то, да своје снаге ставе под британску команду, заједно са много мањим снагама ЕДЕС-а, што је за последицу имало то да су комунисти заувек изгубили прилику да преузму власт у пометњи насталој приликом немачког повлачења из Грчке у октобру 1944. године.⁴

После ослобођења јавили су се нови политички проблеми, међу којима се посебно истицало питање демобилизације герилске војске и њихова замена редовном, државном војском. У Атини је у децембру 1944. године дошло до великих демонстрација које је организовао ЕАМ, а које су, према речима једног од значајних вођа ЕЛАС-а, генерала Маркоса Вафијадиса (Μάρκος Βαφειάδης), довеле до избијања грађанског рата у Грчкој, који је трајао до средине јануара 1945. године.⁵ Споразум о примирју потписан је 12. фебруара 1945. године

у атинском летовалишту Варкиза, којим је било предвиђено укључивање представника левице у политички живот, разоружање ЕЛАС-ових јединица и амнестија за учеснике сукоба. Међутим, услови нису били прихватљиви за све његове потписнике. Део незадовољних припадника ЕЛАС-а овај споразум у Варкизи тумачили су као капитулацију, посебно одбијајући разоружање у време када су били изложени осветничким нападима десничарских група. Један део оних који нису прихватили споразум изабрао је као привремено решење одлазак у суседне балканске земље, у којима су комунисти већ били на власти. Најбројнију групу чинили су они који су се отиснули на југословенску територију.⁶ Други део ЕЛАС-ових партизана поново се повукао назад у планине, гурајући тиме земљу у нове сукобе.

Слободна Војводина, 1946, год. V, бр. 547, стр. 1.

4 Р. Клог, *нав. дело*, 137.

5 М. Ристовић, *нав. дело*, 10.

6 Јован Поповски, *Генерал Маркос: зашто ме Сџаљин није сџирељао?*, Београд 1982, 71–75.

Дом на Сајлову у Новом Саду за децу из Грчке. Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константиноидиса

У октобру 1946. године, комунисти су објавили оснивање Демократске армије Грчке (Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας – ДАГ), под руководством генерала Маркоса Вафијадиса. Демократска армија однела је неколико значајнијих победа над владиним снагама, међутим постепено је дошло до преокрета који је нарочито постао изражен када је генерал Вафијадис смењен, а на његово место постављен Никос Захаријадис (Νίκος Ζαχαριάδης), који је уједно постао и генерални секретар Комунистичке партије Грчке. На коначни пораз грчких комуниста утицала је и међународна ситуација, посебно догађаји 1948. године, када је Југославија избачена из Информбироа, а грчки комунисти се сврстали на страну Москве. Због тога је ФНР Југославија укинула дотадашњу и не тако значајну помоћ Демократској армији, и затворила

границу за герилце 1949. године.⁷ Јединице Демократске армије Грчке доживеле су коначан пораз у ноћи између 29. и 30. августа 1949. године, у биткама код Виџија и Грамоса, од редовне војске Краљевине Грчке. Преко 35 хиљада бегунаца из Егејске Македоније избегло је у ФНР Југославију.⁸

Број 178/1948

..... С П И С А К

Прилога на Грчки народ предатих Среском Црвеном Крсту на основу акта Среског синдикалног већа у В Р С С У

Намирнице	
1. Грцкак.....кгг.	5,50
2. Пасулј.....	282,-
3. Анкурске брашна.....	34,-
4. Брашна пшеница.....	23,-
5. Маст.....	38,-
6. Слатина.....	24,70
7. Суве кесе.....	5,40
8. Конзерве.....	0,30
9. Сеџер.....	5,20
10. Сеџер.....	1,-
11. Сафа.....	0,30
12. Чај.....кгг.	104,-
13. Теста сува.....кгг.	6,90
14. Зехтин.....	12,-
15. Пастета.....	2,-
16. Сапун.....	5,30
17. Цигарета.....кгг.	11,-
18. Леј.....	42,-
19. Крепире.....кгг.	55,-
20. Пукурус.....	101,-
21. Лук.....	31,-

Одећа и обућа	
1. Плуса.....кгг.	14
2. Капа.....	12
3. Капута.....	1
4. Коштинсана.....	4
5. Кошуља.....	1
6. Обел.....	1
7. Панталона.....кгг.	6,-
8. Фрчка.....	5,-
9. Пулевера.....	1,-
10. Сандала.....пари.	15,-
11. Ципела.....	14,-
12. Сандала.....	14,-

Сеске ствари	
1. Плуса.....кгг.	4
2. Већа.....	1
3. Коџија.....	1
4. Коџија.....	1
5. Коштинсана.....	2
6. Кошуља.....	1
7. Суканја.....кгг.	3,-
8. Халџа.....	30,-
9. Салва.....	7,-
10. Сарапа.....пари.	76,-
11. Ципела.....	15,-
12. Сандала.....	3,-

Деџије ствари	
1. Коџија.....кгг.	4
2. Плуса.....	1
3. Коџија.....	2
4. Коџија.....	1
5. Коштинсана.....	16
6. Кошуља.....	1
7. Чајион.....	7
8. Коштинсана.....кгг.	1,-
9. Панталона.....	10,-
10. Пулевера.....	28,-
11. Пумпарис.....	1,-
12. Суканја.....	4,-
13. Халџа.....	3,-
14. Сарапа.....пари.	14,-
15. Ципела.....	15,-

Остале	
1. Савеса.....кгг.	1,-
2. Јастуџица.....	1,-
3. Саваља.....	2,-
4. Себад.....	1,-
5. Пешкира.....	2,-

S. F. S. H.

1948, Вршац. Спискови намирница, одеће и обуће предатих Среском Црвеном Крсту на основу акта Среског синдикалног већа у Вршцу. (АВ, Ф. 213, а. ј. 8.781)

7 Р. Клог, *нав. дело*, 144–145.

8 Драган Кљакић, *Генерал Маркос*, Загреб 1979, 202–203.

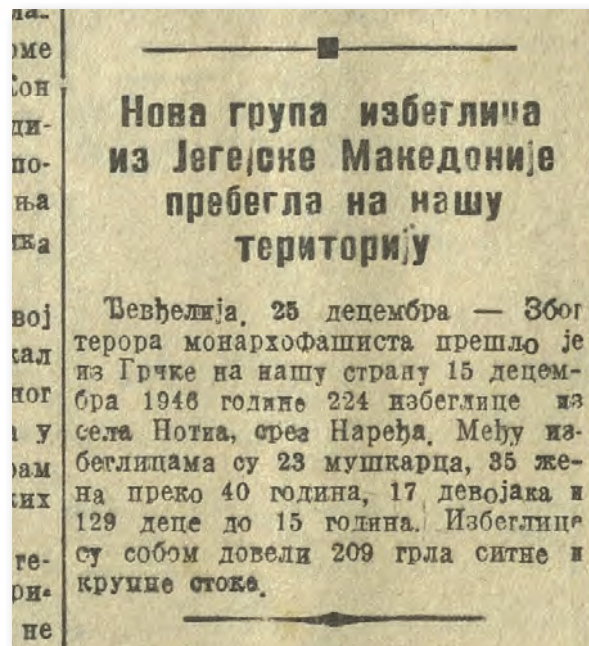
Једна епизода која је у грађанском рату такође до-вела до масовног пресељења становништва из Егејске Македоније у ФНР Југославију, односила се на пројекат грчке Владе, који је предвиђао стварање прихватних центара на југу Грчке за децу из северних крајева.⁹ Пројекат је подразумевао да се деца припадника комунистичких снага и њихових присталица одузму и одведу у ове центре на „преваспитавање“, што је тамошње становништво принудило на доношење одлуке о пребацивању деце преко југословенско-грчке границе. Неки подаци наводе да је у ФНР Југославију тада дошло нешто више од 45.000 грчке деце, од којих се око 20.000 ту и задржало, док су друга продужила пут према осталим социјалистичким земљама Европе.¹⁰

Долазак великог броја лица у ФНР Југославију, као и дешавања на тлу Грчке, навео је водећу личност грчких комуниста, Андреаса Цимаса (Ανδρέας Τζίμας), да у првој половини 1944. године, од југословенских власти затражи смештај за један број избеглица, да би били што даље од грчке границе. Решење је пронађено у насељу Буљкес у АП Војводини, чији су становници немачке националности у то време већ били принудно расељени.

Положај места, иако у близини Новог Сада, обезбеђивао је довољну удаљеност од важнијих комуникација и пружао све потребне услове за прихват неколико хиљада нових становника. Долазак избеглица у Буљкес у пролеће 1945. године, поставио је ово бачко место као једну од незаобилазних тема у дипломатским препискама, протестним нотама, штампи и документима међуна-

9 Ј. Поповски, *нав. дело*, 102–104.

10 *Исто*, 104.

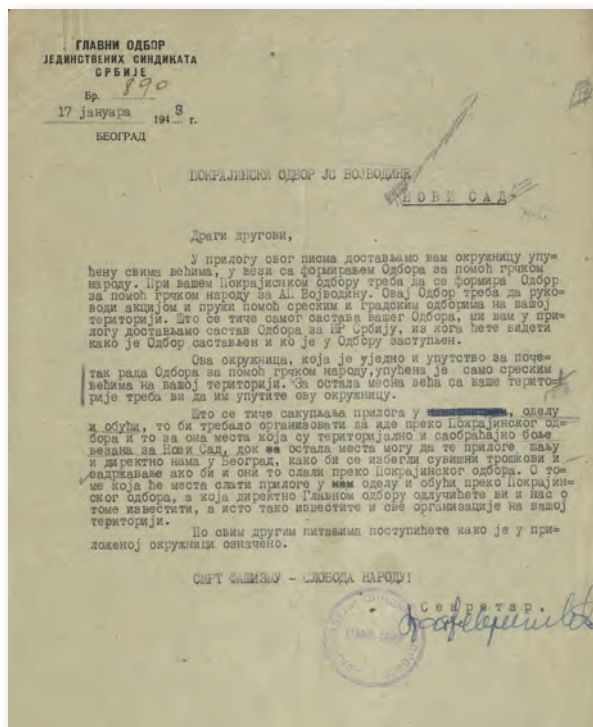

Слободна Војводина, 1946, год. V, бр. 677, стр. 1.

родних организација које су се бавиле проблемом грађанског рата у Грчкој.¹¹

У ФНР Југославији, спроведена је акција сакупљања помоћи избеглицама, њихов смештај и збрињавање. Главни одбор Јединствених синдиката Србије у Београду, упутио је 17. јануара 1948, допис Покрајинском одбору Јединствених синдиката Војводине у Новом Саду, наводећи обавезу да приступе формирању Одбора за помоћ грчком народу. Одбор је имао задатак да руководи активностима у вези са прикупљањем помоћи у оквиру среских и градских одбора на територији АП

11 М. Ристовић, *нав. дело*, 12–13.

1948, Београд. Допис Главног одбора Јединствених синдиката Србије, упућен Покрајинском одбору ЈС Војводине о потреби оснивања Одбора за помоћ грчком народу за АП Војводину. (АВ, Ф. 213, а. ј. 8.755)

Војводине.¹² Одбор за помоћ грчком народу за НР Србију био је састављен од представника Јединствених синдиката, Народне омладине, Народног фронта, Афежеа и угледних јавних и културних радника са територије НР Србије. Народне власти су, уз помоћ масовних хумани-

12 Архив Војводине (даље у тексту АВ), Ф. 213, Веће савеза синдиката Војводине – Нови Сад (1945–1991), 1945–1989, 1948, а. ј. 8.755.

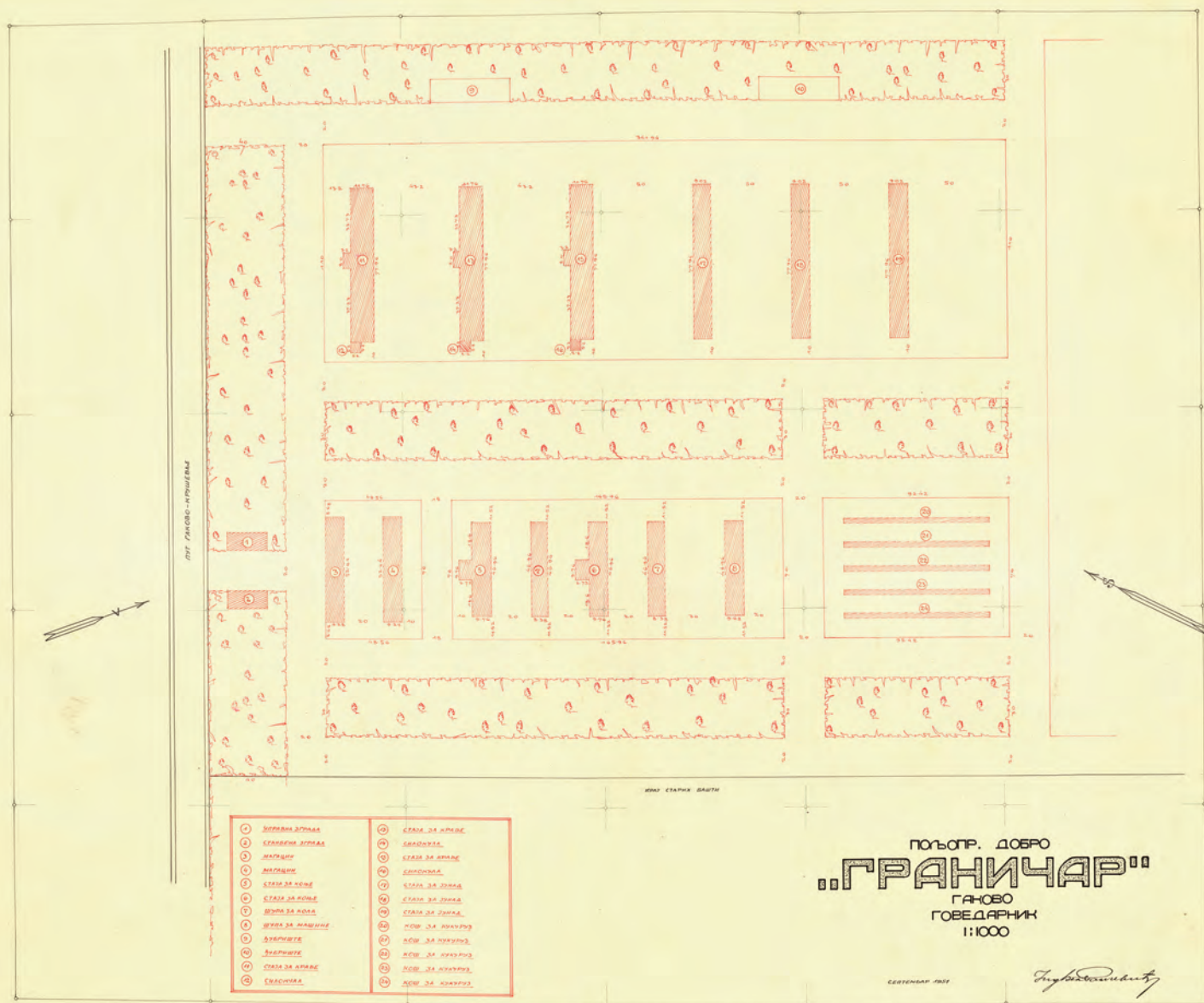
тарних акција и Црвеног крста, организовале смештај, храну и целокупно збрињавање избеглих лица.¹³

Током јуна 1945. године једна група избеглица која се налазила у НР Македонији, такође је пребачена у АП Војводину, најпре у село Сивац (Срез Сомбор), одакле је нешто касније исте године пресељена у Буљкес, а крајем фебруара и почетком марта 1948. године, због пораста броја емиграната, смештена у бивша немачка села Гаково и Крушевље, у близини Сомбора, у која је насељено око осам хиљада људи. Архивска грађа сведочи да се број избеглица током њиховог боравка у Буљкесу углавном кретао око три и по хиљаде људи, изузев у јуну и августу 1946. године, када је прешао преко четири хиљаде. Од укупног броја емиграната, у Буљкесу се обично налазило око 2.500, који су радили на њивама, радионицама и као помоћно особље. Остали су се налазили на пословима у Новом Саду, Старој Моравици, Сонти, на салашима код Сомбора, на прузи Брчко-Бановићи и сл.¹⁴ Што се тиче избеглица, они су од ФНР Југославије добили земљу, куће, стоку, машине за обрађивање земље, док је са друге стране Буљкес био ослобођен обавезног откупа, и није плаћао порез на доходак.¹⁵

13 АВ, Ф. 213, Веће савеза синдиката Војводине – Нови Сад (1945–1991), 1945–1989, 1948, а. ј. 8.755.

14 АВ, Ф. 334, Покрајински комитет Савеза комуниста Војводине – Нови Сад (1920–1990), 1940–1990, Мање тематске групе, 1946. Материјали о грчким емиграната у Војводини (Извештај о Грцима у Војводини, Нови Сад, 12. октобар 1946).

15 М. Ристовић, *нав. дело*, 21.

1950, Гаково. План Покрајинског пољопривредног добра „Граничар“ у Гакову). (АВ, Ф. 232, Техничка документација – нацрти Пољопривредног добра

старство рада – Управа за радну снагу, Београд, на предлог Главне дирекције покрајинских пољопривредних добара АП Војводине, највећем броју ових држављана из грчке Егејске Македоније, одобравано је запошљавање код Покрајинског пољопривредног добра „Граничар“ у Гакову.¹⁶

Године 1946, основан је Народни одбор грчких избеглица, који је руководио привредом преко Сељачке радне задруге и помоћу две главне дирекције: Главне дирекције за пољопривреду и Главне дирекције радионица. Међутим, органи Комисије државне контроле, који су због разних неправилности били упућени да прегледају материјално-финансијско пословање овог тела у Буљкесу, утврдили су низ злоупотреба, о чему је обавештен и ЦК КП Грчке.¹⁷

Народни одбор, који је преузео улогу „аутономне владе“, штампао је сопствени новац, који је коришћен унутар комуне. У оптицају су биле новчанице од пет, десет, двадесет, педесет и сто „буљеских динара“, с напоменом да важе само у Буљкесу и да за њихову вредност гарантује „Унутрашњи Одбор Буљкеса“.¹⁸

Штампарија која је радила у Буљкесу издавала је лист *Глас Буљкеса* (*Φωνή του Μπούλκης*), који је излазио три пута недељно у тиражу од 500 примерака, а штампа-

16 АВ, Ф. 232, Главна дирекција Покрајинских пољопривредних имања – Нови Сад (1946–1952), 1946–1952. Списи са личним подацима радника емиграната из Егејске Македоније запослених код Дирекције и на ППИ са презименима на слова А–Ш, 1948–1951, а. ј. 1.148 – 1.173.

17 Д. Кљакић, *нав. дело*, 213.

18 М. Ристовић, *нав. дело*, 39–40.

ИЗВЕШТАЈ

У Буљкесу смо дошли мјесец јуна 1945 године, било нас је 2.702. Од јуна 1945 године до данас су долазили и одлазили другеви као што се види из приложеног списка, данас се у Буљкесу налази 3.100 другова.

До јуна 1945 године смо обрађивали околна поља Буљкеса и Управа нас је снабјавала храном.

Она нас је снабјавала и одјелом, које је сабрала од бивших становника.

Априла 1946 године су почили неки одласци из Буљкеса и формирали су се групе у Новом Саду, Сенти и Crвенки.

Један велики број Македонаца из Егејске Македоније је отишао у Македонију.

Јула 1946 године нас је била дата земља. Од тада живимо само од нашег рада.

КАКО ЖИВИМО

1. Од земљорадних прџуводња и стоћарства
2. Од радница: обућарска, кројачка, коларска
3. Од техничких радова у Буљкесу и околним селима.
4. Од пољских радова на мањиме и околним селима.

Одјеле који су обрађивали сви другови у Буљкесу, Новом Саду, Сенти и Crвенки су раније униформе од је од сте. Ове униформе су произвед наше фабрике у Буљкесу.

КАКВИ "КОЛО ИМАМО"

1. Аналфабетски теџајеви
2. Средњу школу
3. Занатску школу (за електричаре, механичаре, типогрифаре)
4. Школу стручких јесика
5. Политичку школу за кадрова

У политичкој школи се учи:

1. историја ССРНА
2. историја Grчке Патрије
3. Политичка економија
4. Организациони часови

На општу да су у Grчку послати људи да би ратовали, на њ списак ваљне покушаје колико их је било, колико отишло и колико нас је остало. Сваке који ниси наше словесно да одлази из Буљкеса као направи који су отишли и формирали радне групе у Новом Саду, Сенти и Crвенки. Са овим групама имамо само економске везе. Продајемо их наше производе.

Априла мјесец су неки авантуристи ерамотили на њ одбор евојим дјелма и зато су били исперани од нас. Југословенске власти су их истерале у Grчку.

Најдунјина је био и капетан Мавроа, једини као што се каже који се бори данас у редовима Демократске Армије.

Било их је 96.

Ове масива Цалдарис прву пошљиху у Grчку.

За Анџана имамо да кажемо следећи:

-2-

Анџана је био евоје. Он је био учитељ гимнастике на Бене. Он сам је отишао јуна мјесец 1946 године.

За Гаџеа кажемо да је он био у једној групи у Старој Моравији гдје су обрађивали земљу. Од тамо је отишао крајем септембра.

10.III. Милаје

Извештај емигранта насељеног у Буљкесу о животу и раду својих сународника. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)

ни су и други часописи, попут дечијег *Αετόπουλα*,¹⁹ школске књиге, разни приручници, пропагандна литература и друго. Буљкес је имао основну школу и нижу гимназију са наставом на грчком језику, књижду, позориште, болницу, биоскоп и др.²⁰

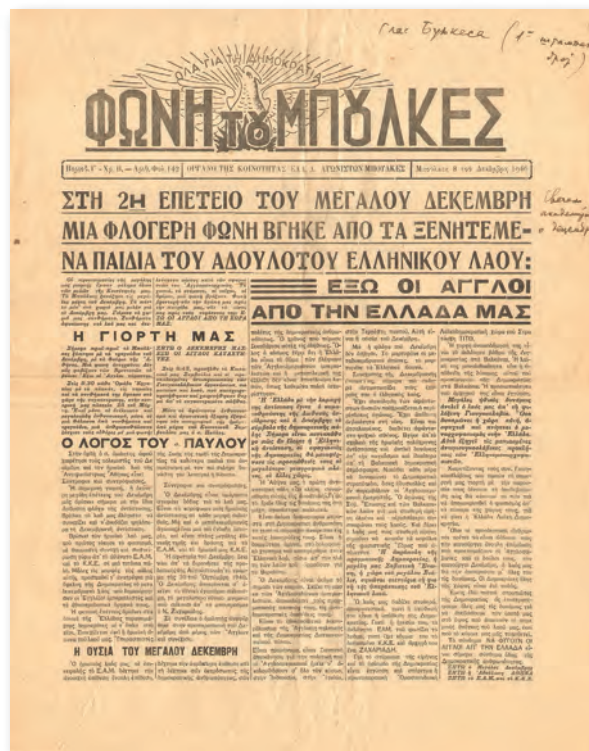
Међутим, и поред наизглед добре економске ситуације и помоћи коју су пружале југословенске власти, грчко становништво Буљкеса се 1949. године у највећем

Новчаница у апоену од 50 буљкеских динара, приватно власништво Нонгради Самуела

19 http://panosz.wordpress.com/2010/04/22/civil_war-53/, приступљено 4. 4. 2023.

20 М. Ристовић, *нав. дело*, 39–40.

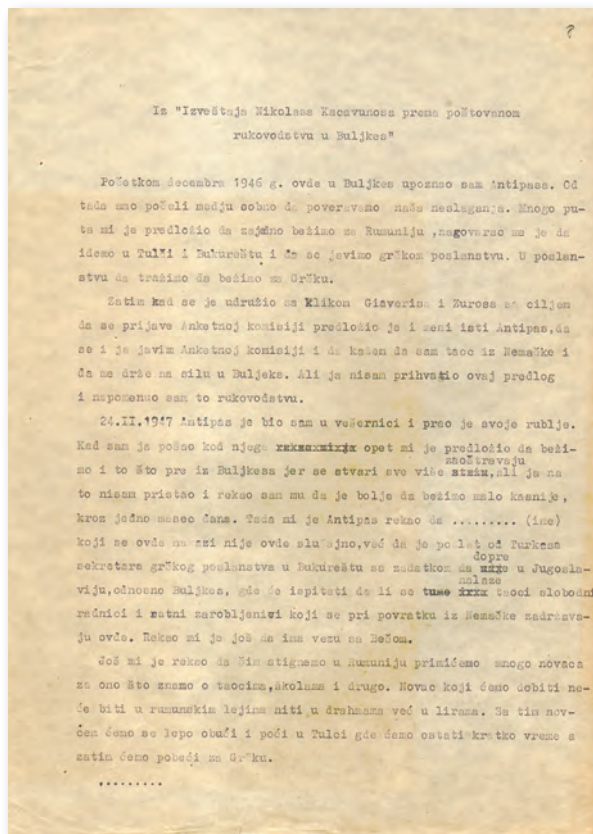

Φωνή του Μπούλκες, 8. децембар 1946, год I, бр. 142, стр. 1. (ΑJ, Φ, 507, IX 33/V 248–267, K 15)

броју преселило у тадашњу Чехословачку, делом у Мађарску, али и друге земље, због, како су истицали, лошег поступања и опхођења којем су били изложени.²¹

Народни одбор, који је готово од самог настанка ове комуне њом и управљао, био је састављен од девет чланова. Руководиоце места је постављао ЦК ККГ, док је чланство ове партије било подељено на ћелије

21 Д. Кљакић, *нав. дело*, 214.

Извештај Николаса Кацавуноса упућен руковођству Буљкеса.
(АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248-267, К 15)

од по пет чланова, чији је задатак био да чврсто држе под својом контролом становништво у селу.²² Уопштено гледајући, однос руковођства Буљкеса, које је тежило искључиво остваривању сопствене материјалне користи, према избеглицама у том месту био је прилично

22 М. Ристовић, *нав. дело*, 24–26.

лош, упркос помоћи власти ФНР Југославије. Због тога су избеглице често подносиле молбе државном врху, да би им се одобрило исељење из Буљкеса. С друге стране, интересовање Запада за дешавања у овом месту било је интензивно готово од самог доласка првих избеглица из Егејске Македоније у АП Војводину. Југословенске власти су током лета и јесени 1945. године дале одобрење страним новинарима да посете Буљкес, да би се европска јавност разуверила у постојање „војног логора“, где се наводно његови становници држе под принудом. Заоштравање стања у Грчкој додатно је подстакло занимање међународне јавности за Буљкес као „екстериторијални грчки комунистички експеримент“, а посете селу биле су редовна тачка у распореду страних политичких представника и новинара који су долазили у ФНР Југославију.²³

Сукоб ФНР Југославије и Совјетског Савеза, односно комунистичких партија и земаља чланица Информбироа, имао је велики значај не само за опстанак и будући политички развој ФНР Југославије, већ и за покретање значајних привредних и политичких процеса на југословенској територији. Непосредно пре сукоба, изгледало је да у односима две државе нема никаквих неспоразума и тешкоћа, међутим, југословенско-совјетски односи почели су да се погоршавају крајем 1947. године, с тим да такве вести нису излазиле у јавност.²⁴ У Букурешту је, на Другом заседању ове организације, у јуну следеће године, без присуства југословенских делегата, усвоје-

23 *Истио*, 32 – 33.

24 Небојша Петровић, *Политика на селу 1945–1950*, Нови Сад 2009, 121.

на је Резолуција којом је врх Комунистичке партије ФНР Југославије оптужен за непријатељску политику према Совјетском Савезу, за запостављање класне борбе и сл. Иако је Пети конгрес КПЈ, одржан у јулу 1948. године, пружио пуну подршку тадашњем партијском руководству, многи чланови су ипак остали оданији Стаљину него Титу. На састанцима војвођанског ПК подржан је став ЦК КПЈ којим су негиране совјетске оптужбе које су се односиле на класну борбу. Следећа година донела је још веће притиске на ФНР Југославију, што је довело до тога да КПЈ „коначно рашчисти са онима за које се зна да су присталице Коминформа”.²⁵ У наредном периоду, ПК је све више пажње посвећивао утицају сукоба са Информбиroom, тј. однос према том питању националних мањина у АП Војводини.²⁶ Што се становника Буљкеса тиче, сукоб на релацији Београд–Москва имао је утицаја и на ову заједницу, која је оптужила Југословенску владу за рестриктивну и непријатељску политику према руководству места, односно Одбору, и ометање пребацивања обучених присталица ДАГ-а назад у Грчку, кроз појачан надзор југословенских полицијских органа над збивањима у селу. Унутрашњи расцеп на присталице југословенских, односно совјетских ставова у овом сукобу, од којих је других било далеко више него првих, такође је негативно утицао на живот у Буљкесу, односно сматра се да је сукоб са Информбиroom иницирао крај опстанка заједнице у Буљкесу.²⁷ Заоштравање сукоба

25 Слободан Бјелица, „Комунисти Војводине и сукоб са Информбиroom” у: *Испрживања*, бр. 20, Нови Сад 2009, 34–35.

26 *Испр*, 38.

27 М. Ристовић, *нав. дело*, 45–46.

око прихватања Резолуције Информационог бироа довело је у питање даљу сарадњу и односе између централних комитета ФНР Југославије и Грчке. Иако су југословенске власти негирале постојање рестриктивних мера према становницима Буљкеса, подаци у грађи то унеколико оповргавају. Између осталог, власти нису издавале одобрења за регрутовање избеглица из Буљкеса и њихов одлазак у Грчку, уведена је забрана пласмана листова *Глас Буљкеса* и *Нејокодени* и др. Државни врх ФНР Југославије, обавестио је 15. марта 1949. године Општину Буљкес, да се уводи забрана кретања његових становника изван атара села, изузев руководству са посебном дозволом. Поред тога, био је забрањен сваки контакт са становницима Гакова и Крушевља, у којима су живели пресељени Славомакедонци, углавном из Буљкеса.²⁸

Крајем августа 1949. године, руководство Буљкеса је, према директивама ЦК КП Грчке и Захаријадиса, поставило захтев да се избеглице пребаце у Чехословачку, а исто то тражили су и становници Буљкеса.²⁹ Југословенске власти су дале свој пристанак, и први транспорт је отишао 30. августа 1949. године, док је већ у првој половини септембра преко Мађарске пребачено преостало људство.³⁰ Званично саопштење о гашењу четворогодишње избегличке „комуне” у Буљкесу издато је у једном чланку у листу *Борба*, 5. септембра 1949. године, у коме је дат преглед историје настанка ове заједнице, наводи о злоупотребама њеног руководства откривеним после

28 *Испр*, 64.

29 *Испр*, 87.

30 Д. Кљакић, *нав. дело*, 214.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ένα από τα τελευταία χτυπήματα στον ελληνικό στρατό κατά τη διάρκεια του Αγώνα κατά των Τούρκων, από το 1919 έως το 1922, υπήρξε η ανταλλαγή του ελληνικού και του μουσουλμανικού πληθυσμού μεταξύ των δύο κρατών. Οι ήδη υπάρχουσες τριβές, οι οποίες προκλήθηκαν από την προσάρτηση των εδαφών που κατακτήθηκαν κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913), ενισχύθηκαν περαιτέρω από τη μαζική έλευση προσφύγων από τη Μικρά Ασία, οι οποίοι μόλις μετά το πέρας μερικών ετών συμπεριλήφθηκαν ενεργά στις κοινωνικές λειτουργίες του κράτους στο οποίο αναγκάστηκαν να μετοικήσουν. Οι πρόσφυγες ανέλαβαν σπουδαιότερο ρόλο στην πολιτική ζωή του Βασιλείου της Ελλάδος τον καιρό μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων, όταν ένας ορισμένος αριθμός των εν λόγω αποδέχθηκε τις επαναστατικές ιδέες του νεοσύστατου Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΚΚΕ). Ωστόσο, η στάση της Κομμουνιστικής Διεθνούς που ήθελε το ελληνικό κόμμα να πρέπει να στηρίζει την ιδέα ενός ανεξάρτητου «μακεδονικού» κράτους, του οποίου η ίδρυση θα σήμαινε την απόσχιση ενός μεγάλου τμήματος της Βορείου Ελλάδος, απέφερε αρνητικό αποτέλεσμα στην περαιτέρω εξάπλωση των κομμουνιστικών ιδεών στην Ελλάδα.³²

Το 1940 ξέσπασε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος, ενώ τον επόμενο χρόνο, μετά τον θάνατο του Στρατηγού Ιωάννη Μεταξά, η Ελλάδα δέχθηκε επίθεση από τις γερμανικές δυνάμεις, οι οποίες ξεκίνησαν από περιοχές του Βασιλείου της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας. Η τριπλή γερμανική,

ιταλική και βουλγαρική Κατοχή από το 1941 έως το 1944, άφησε πίσω της ερημωμένα τοπία και αρκετές εκατοντάδες χιλιάδες θύματα. Παρ' όλα αυτά, η ελληνική στρατιωτική πραγματικότητα σημαδεύθηκε από την πρώιμη οργάνωση ο σχηματισμός ενόπλων κινημάτων αντίστασης, τα οποία μεταξύ τους ήταν πολιτικά και ιδεολογικά εξαιρετικά αντίθετα.

Ήδη από την 31η Μαΐου 1941, η ναζιστική σημαία είχε κατεβεί από την Ακρόπολη των Αθηνών, ενώ μεμονωμένες αντιστασιακές κινήσεις είχαν αρχίσει να παίρνουν μορφή οργανωμένων κινητοποιήσεων όταν το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος, αμέσως μετά την επίθεση των ναζιστών τον Ιούνιο του 1941, εγκατέλειψε την έως τότε στάση ότι ο πόλεμος που στην Ευρώπη ήταν «ιμπεριαλιστικός» και καλούσε τους ομοϊδεάτες του να πράξουν ό,τι περνούσε από το χέρι τους ώστε να συνεισφέρουν στην υπεράσπιση του σοβιετικού κράτους. Μία μορφή βοήθειας αποτέλεσε και η ελληνική αντίσταση στη φασιστική Κατοχή.³³

Τον Σεπτέμβριο του 1941, σχηματίστηκε το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ), με τη στρατιωτική του πτέρυγα, τον Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό (ΕΛΑΣ), στον οποίο τον τελικό λόγο είχαν οι εκπρόσωποι του Κομμουνιστικού Κόμματος και ο οποίος με τον αριθμό των μελών του, με την οργάνωσή του και με το πλήθος των στρατιωτικών του ενεργειών ξεπέρασε άλλα κινήματα και ομάδες αντίστασης, συμπεριλαμβανομένου και του κύριου ιδεολογικού του αντιπάλου, του Εθνικού Δημοκρατικού Ελληνικού Συνδέσμου (ΕΔΕΣ), υπό την ηγεσία του Στρατηγού Να-

32 Ρίτσαρντ Κλογκ, *Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, Βελιγράδι 2000, 105-108.

33 *Το ίδιο*, 127.

πολέοντος Ζέρβα.³⁴ Και τα δύο κινήματα κατά τη διάρκεια του πολέμου διατηρούσαν τη στάση ότι για την κατάσταση στη χώρα ευθύνονταν ο Βασιλιάς και η Κυβέρνηση, οι οποίοι από την αρχή του πολέμου βρισκόνταν σε εξορία. Υπέρ της νομιμότητας της Κυβέρνησης και του Βασιλείου της Ελλάδος τάχθηκε η Μεγάλη Βρετανία, προσπαθώντας ταυτόχρονα να εξομαλύνει τον αυξανόμενο διχασμό εντός των ελληνικών αντιαξονικών δυνάμεων και να επιτύχει τη στρατιωτική τους σύμπραξη. Η σύντομη διάρκεια συμφωνία μεταξύ ΕΑΜ και ΕΔΕΣ που επετεύχθη τον Ιούλιο του 1943 κατέρρευσε σύντομα μετά τις ανεπιτυχείς διαπραγματεύσεις των εκπροσώπων των κινημάτων της αντίστασης με τη βασιλική Κυβέρνηση του Καΐρου. Κατά τη διάρκεια του 1944 στη θέση του Πρέδρου της εξόριστης Κυβέρνησης τοποθετήθηκε ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος στο Συνέδριο του Λιβάνου τάθηκε υπέρ του σχηματισμού μιας κυβέρνησης εθνικής ενότητας, την οποία οι κομμουνιστές ηγετικές προσωπικότητες απέρριψαν χωρίς δεύτερη σκέψη. Ωστόσο, λίαν συντόμως αποδέχθηκαν τελικά μια περιθωριακή θέση στη νέα Κυβέρνηση. Πέραν τούτου, αποδέχθηκαν και να υποβληθούν οι δυνάμεις τους υπό βρετανική διοίκηση, μαζί με τις κατά πολύ μικρότερες δυνάμεις του ΕΔΕΣ, κάτι που ως συνέπεια είχε οι κομμουνιστές να χάσουν για πάντα την ευκαιρία να αναλάβουν την εξουσία κατά τη διάρκεια των αναταραχών που προκάλεσε η γερμανική αποστοχώρηση τον Οκτώβριο του 1944.³⁵

Μετά την απελευθέρωση εμφανίστηκαν νέα πολιτικά προβλήματα, μεταξύ των οποίων διακρινόταν ιδιαίτερος

το ζήτημα της αποστράτευσης των αντάρτικων δυνάμεων και η αντικατάστασή τους με έναν τακτικό, κρατικό στρατό.

Τον Δεκέμβριο του 1944 πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα μεγάλες διαδηλώσεις, τις οποίες διοργάνωσε το ΕΑΜ και οι οποίες, σύμφωνα με τα λεγόμενα ενός από τους σπουδαιότερους ηγέτες του ΕΛΑΣ, του Στρατηγού Μάρκου Βαφειάδη, επέφεραν το ξέσπασμα του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα, ο οποίος διήρκησε έως τα μέσα Ιανουαρίου του 1945.³⁶ Συμφωνία συμφιλίωσης υπεγράφη στις 12 Φεβρουαρίου 1945 στο αθηναϊκό θέρετρο της Βάρκιζας (Συμφωνία της Βάρκιζας) και προέβλεπε την ένταξη των εκπροσώπων της αριστεράς στην πολιτική ζωή, τη διάσπαση των μονάδων του ΕΛΑΣ, καθώς και χορήγηση αμνηστίας στους συμμετέχοντες στις συγκρούσεις. Ωστόσο, οι όροι δεν κρίθηκαν αποδεκτοί για όλους τους υπογράφοντες της Συμφωνίας. Ένα τμήμα των μη ικανοποιημένων μελών του ΕΛΑΣ ερμήνευσε την εν λόγω Συμφωνία στη Βάρκιζα ως συνθηκολόγηση, αρνούμενοι ειδικά να παραδώσουν τα όπλα, τη στιγμή που βρισκόνταν εκτεθειμένοι σε εκδικητικές επιθέσεις ομάδων της δεξιάς. Ένα τμήμα εκείνων οι οποίοι αρνήθηκαν τη Συμφωνία επέλεξε ως προσωρινή λύση τη μετοίκηση σε γειτονικές βαλκανικές χώρες, στις οποίες οι κομμουνιστές ήδη είχαν αναλάβει στην εξουσία. Η πολυπληθέστερη ομάδα αποτελούταν από εκείνους οι οποίοι κατέφτασαν στην επικράτεια της Γιουγκοσλαβίας.³⁷ Το υπόλοιπο τμήμα των Παρτιζάνων του ΕΛΑΣ αποτραβήχθηκε ξανά πίσω στα βουνά, ωθώντας έτσι τη χώρα σε νέες συγκρούσεις. Τον Οκτώβριο του 1946 οι κομμουνιστές ανα-

34 Μίλαν Ρίστοβιτς, *Το πείραμα Μπούλκες. Μια ελληνική ουτοπία στη Γιουγκοσλαβία 1945–1949*, Νόβι Σαντ 2007, 8.

35 Ρ. Κλογκ, *προαναφερθέν έργο*, 137.

36 Μ. Ρίστοβιτς, *προαναφερθέν έργο*, 10.

37 Γιόβαν Ποπόβσκι, Ο Στρατηγός Μάρκος: *Γιατί δεν με εκτέλεσε ο Στάλιν;*, Βελιγράδι 1982, 71–75.

κοίνωσαν την ίδρυση του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος (ΔΣΕ), με επικεφαλής τον Στρατηγό Μάρκο Βαφειάδη. Ο Δημοκρατικός Στρατός κατέκτησε αρκετές σπουδαίες νίκες ενάντια στις δυνάμεις της εξουσίας, ωστόσο σταδιακά υπήρξε ανατροπή, η οποία έγινε ιδιαίτερα εμφανής όταν αντικαταστήθηκε ο Στρατηγός Βαφειάδης και τοποθετήθηκε στη θέση του ο Νίκος Ζαχαριάδης, ο οποίος ταυτόχρονα έγινε και Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδος. Η τελική ήττα των Ελλήνων κομμουνιστών επηρεάστηκε και από τη διεθνή κατάσταση, ιδιαίτερα από τα γεγονότα του 1948, όταν η Γιουγκοσλαβία αποβλήθηκε από την Κομινφόρμ με τους Έλληνες κομμουνιστές να τάσσονται υπέρ της Μόσχας. Για τον λόγο αυτό η Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας κατήγγησε την έως τότε όχι και τόσο σπουδαία βοήθεια προς τον Δημοκρατικό Στρατό και έκλεισε τα σύνορά της για τις αντάρτικες δυνάμεις το 1949.³⁸ Οι μεραρχίες του Δημοκρατικού Στρατού της Ελλάδος βίωσαν την οριστική τους ήττα τη νύχτα μεταξύ της 29ης και της 30ης Αυγούστου του 1949, στις μάχες στο Βίτσι και στον Γράμμο, από τον τακτικό στρατό του Βασιλείου της Ελλάδος. Πάνω από 35 χιλιάδες πρόσφυγες από τη Μακεδονία κατέφυγαν στην Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας.³⁹

Ένα επεισόδιο κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου το οποίο επίσης είχε ως αποτέλεσμα τη μαζική μετακίνηση πληθυσμού από τη Μακεδονία στην Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας αφορούσε ένα πρόγραμμα της ελληνικής κυβέρνησης, το οποίο προέβλεπε τη δι-

μουργία κέντρων συγκέντρωσης στη νότιο Ελλάδα, για παιδιά από βόρειες περιοχές.⁴⁰ Το πρόγραμμα προϋπέθετε τα παιδιά των εκπροσώπων των κομμουνιστικών δυνάμεων και των υποστηρικτών τους να αρπαχθούν και να οδηγηθούν στα εν λόγω κέντρα, με σκοπό την «επανεκπαίδευσή» τους, κάτι που ανάγκασε τους ντόπιους κατοίκους να λάβουν την απόφαση να μεταφέρουν τα παιδιά αυτά πέρα από τα ελληνογιουγκοσλαβικά σύνορα. Ορισμένες πηγές αναφέρουν ότι στην Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας τον καιρό εκείνο κατέφτασαν περισσότερα από 45.000 ελληνάκια, από τις οποίες περίπου οι 20.000 παρέμειναν εκεί, ενώ άλλα συνέχισαν την πορεία τους προς άλλες σοσιαλιστικές χώρες της Ευρώπης.⁴¹

Ο ερχομός μεγάλου αριθμού ατόμων στην Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας και τα γεγονότα που συνέβαιναν επί ελληνικού εδάφους, προέτρεψε την ηγετική ελληνική κομμουνιστική φυσιογνωμία, τον Ανδρέα Τζίμα, κατά το πρώτο μισό του 1944, να ζητήσει από τις γιουγκοσλαβικές αρχές καταφύγιο για έναν συγκεκριμένο αριθμό προσφύγων, με σκοπό να βρεθούν όσο το δυνατόν πιο μακριά από τα ελληνικά σύνορα. Η λύση βρέθηκε στον οικισμό «Μπούλκες» της Αυτόνομης Επαρχίας της Βοϊβοντίνα, του οποίου οι κάτοικοι, γερμανικής ιθαγένειας, τον καιρό εκείνο είχαν ήδη αναγκαστεί να μετοικήσουν.

Η τοποθεσία του οικισμού, κοντά στο Νόβι Σαντ, εξασφάλιζε αρκετή απόσταση από σημαντικές διόδους επικοινωνίας και προσέφερε όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την φιλοξενία μερικών χιλιάδων νέων κατοίκων. Η άφιξη των προσφύγων στο Μπούλκες την άνοιξη του 1945 είχε

38 Ρ. Κλογκ, *προαναφερθέν έργο*, 144–145.

39 Ντράγκαν Κλιάκιτς, *Ο Στρατηγός Μάρκος*, Ζάγκρεμπ 1979, 202–203.

40 Γ. Ποπόβοκι, *προαναφερθέν έργο*, 102–104.

41 *Το ίδιο*, 104.

ως αποτέλεσμα το μέρος αυτό της επαρχίας της Μπάτσκα να αποτελέσει ένα από τα κύρια θέματα διαπραγμάτευσης στη διπλωματική αλληλογραφία, στα διαβήματα, στον Τύπο και στα έγγραφα των διεθνών οργανισμών, οι οποίοι ασχολούνταν με το πρόβλημα του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα.⁴²

Στην Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας πραγματοποιήθηκαν δράσεις συλλογής βοήθειας για τους πρόσφυγες, για τη διαμονή και τη φροντίδα τους. Το Κεντρικό Διοικητικό Συμβούλιο της Ένωσης Σωματείων Σερβίας στο Βελιγράδι απηύθυνε στις 17 Ιανουαρίου 1948 επιστολή στο Επαρχιακό Διοικητικό Συμβούλιο της Ένωσης Σωματείων Βοϊβοντίνια στο Νόβι Σαντ, αναφερόμενο στην υποχρέωση σχηματισμού Επιτροπής Παροχής Βοήθειας στον ελληνικό λαό. Αρμοδιότητα της εν λόγω Επιτροπής ήταν ο συντονισμός δράσεων σχετικά με τη συλλογή βοήθειας, σε επίπεδο δημοτικών και νορμαρχιακών συμβουλίων στην επικράτεια της Αυτόνομης Επαρχίας της Βοϊβοντίνια.⁴³ Η σερβική Επιτροπή Παροχής Βοήθειας στον ελληνικό λαό αποτελείτο από εκπροσώπους της Ένωσης Σωματείων, της Νεολαίας του Έθνους, του Λαϊκού Μετώπου, του Αντιφασιστικού Μετώπου Γυναικών (Afeže), καθώς και από εξεχόντες εργαζομένους στον δημόσιο τομέα και στον τομέα του πολιτισμού, από την επικράτεια της Σερβίας. Οι τοπικές αρχές, με τη βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού και άλλων, μαζικών ανθρωπιστικών δράσεων, μερίμνησαν

για τη διαμονή, τη διατροφή και τη συνολική φροντίδα των προσφύγων.⁴⁴

Τον Ιούνιο του 1945 μια ομάδα προσφύγων η οποία βρισκόταν στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, επίσης μεταφέρθηκε στην Αυτόνομη Επαρχία της Βοϊβοντίνια και κυρίως στο χωριό Σίβατς (Νομαρχία Σόμπορ), απ' όπου λίγο αργότερα, εντός του ίδιου έτους, μετοίκησε στο Μπούλκες, ενώ στα τέλη Φεβρουαρίου και στις αρχές Μαρτίου του 1948, λόγω της αύξησης του αριθμού των προσφύγων, μετακινήθηκε στα πρώην γερμανικά χωριά Γκάκοβο και Κρούσεβλιε, στην περιοχή του Σόμπορ, στα οποία εγκαταστάθηκαν περίπου οκτώ χιλιάδες άνθρωποι.

Το αρχειακό υλικό μαρτυρά ότι ο αριθμός των προσφύγων κατά τη διαμονή τους στο Μπούλκες κυμαινόταν κυρίως μεταξύ τριών και τρεισήμισι χιλιάδων ανθρώπων, εκτός από τον Ιούνιο και τον Αύγουστο του 1946, όταν ξεπέρασε τις τέσσερις χιλιάδες. Από τον συνολικό αριθμό των προσφύγων, στο Μπούλκες βρισκόνταν συνήθως 2.500 κόσμου, οι οποίοι εργάζονταν στα χωράφια, στα εργαστήρια, ή ως βοηθητικό προσωπικό. Οι υπόλοιποι απασχολούνταν στο Νόβι Σαντ, στη Στάρα Μοραβίτσα, στη Σόντα, στις φάρμες της περιοχής του Σόμπορ, στις σιδηροδρομικές γραμμές Μπρτσκο – Μπανόβιτσι, κ.ά.⁴⁵ Όσον αφορά τους πρόσφυγες, από την Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία της Γιου-

42 Μ. Ρίστοβιτς, *προαναφερθέν έργο*, 12–13.

43 Αρχείο Βοϊβοντίνια, Συλλογή 213, Συμβούλιο Ένωσης Σωματείων Βοϊβοντίνια – Νόβι Σαντ (1945–1991), 1945–1989, 1948, αρχειακή μονάδα 8755.

44 Αρχείο Βοϊβοντίνια, Συλλογή 213, Συμβούλιο Ένωσης Σωματείων Βοϊβοντίνια – Νόβι Σαντ (1945–1991), 1945–1989, 1948, αρχειακή μονάδα 8755.

45 Αρχείο Βοϊβοντίνια, Συλλογή 334, Επαρχιακή Επιτροπή Ένωσης Κομμουνιστών Βοϊβοντίνια – Νόβι Σαντ (1920–1990), 1940–1990, Μικρότερες θεματικές ενότητες, 1946. Υλικό για τους Έλληνες πρόσφυγες στη Βοϊβοντίνια (Αναφορά για τους Έλληνες της Βοϊβοντίνια, Νόβι Σαντ, 12η Οκτωβρίου 1946).

γκοσλαβίας, έλαβαν γη, σπίτια, ζώα, γεωργικά μηχανήματα. Από την άλλη το Μπούλκες είχε απαλλαγεί από υποχρεωτικές εξοφλήσεις και δεν κατέβαλλε φόρο εισοδήματος.⁴⁶

Παρόλο που φαινόταν ότι η ζωή στο χωριό ήταν καλά οργανωμένη υπό την οικονομική, πολιτιστική και εκπαιδευτική έννοια, υπήρχε μια τελείως διαφορετική εικόνα στις διεθνείς σχέσεις, η οποία υποδείκνυε τις βαθιές διαφορές σχετικά με την επίλυση του Μακεδονικού ζητήματος μεταξύ Ελλήνων και Σλαβομακεδόνων. Τα προβλήματα στις σχέσεις Ελλήνων και Σλαβομακεδόνων ήταν εμφανή στο Μπούλκες έως το τέλος της ύπαρξης της εν λόγω κοινότητας, ενώ οξύνθηκε ιδιαίτερα μετά το ξέσπασμα των συγκρούσεων με την Κομινφόρ. Οι Σλαβομακεδόνες μεταφέρθηκαν σε μεγάλο βαθμό από το Μπούλκες στο Γκάκοβο και στο Κρούσεβλιε, όπου λόγω της αναγκαστικής μετακίνησης προσφύγων σχηματίστηκαν άλλες δύο προσφυγικές κοινότητες. Με αποφάσεις της Λαϊκής Δημοκρατίας της Σερβίας – της Διοίκησης Εργατικού Δυναμικού Βελιγραδίου και κατόπιν πρότασης της Κεντρικής Διεύθυνσης Επαρχιακών Αγροτικών Ιδιοκτησιών της Αυτόνομης Επαρχίας της Βοϊβοντίνια, το μεγαλύτερο τμήμα των εν λόγω Ελλήνων πολιτών από τη Μακεδονία έλαβε έγκριση εργασίας στην Επαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικών Ιδιοκτησιών «Γκράντισαρ», στο Γκάκοβο.⁴⁷

Το 1946 ιδρύθηκε η Λαϊκή Επιτροπή Ελλήνων Προσφύγων, στην αρμοδιότητα της οποίας βρισκόταν η οικονομική διαχείριση μέσω του Αγροτικού Εργατικού Συνδικάτου και μέσω δύο κεντρικών διευθύνσεων: της Κεντρικής Αγροτικής Διεύθυνσης και της Κεντρικής Διεύθυνσης Εργαστηρίων. Ωστόσο, οι φορείς της Επιτροπής Κρατικού Ελέγχου, οι οποίοι λόγω διαφόρων παρατυπιών είχαν αναλάβει τον έλεγχο των υλικών-οικονομικών δραστηριοτήτων του εν λόγω οργανισμού στο Μπούλκες, διαπίστωσαν μια σειρά καταχρήσεων, για το οποίο ενημερώθηκε η Κεντρική Επιτροπή του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδος.⁴⁸ Η Λαϊκή Επιτροπή, η οποία είχε αναλάβει τον ρόλο μιας «αυτόνομης κυβέρνησης», εξέδιδε το δικό της νόμισμα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε εντός της κοινότητας. Κυκλοφόρησαν χαρτονομίσματα των πέντε, δέκα, είκοσι, πενήντα και εκατό «δηναρίων από το Μπούλκες», με την υποσημείωση ότι ισχύουν αποκλειστικά εντός του χωριού και ότι για την αξία τους εγγυάται «η Εσωτερική Επιτροπή του Μπούλκες».⁴⁹ Το τυπογραφείο που λειτουργούσε στο Μπούλκες εξέδιδε την εφημερίδα *Φωνή του Μπούλκες*, το οποίο κυκλοφορούσε τρεις φορές την εβδομάδα σε 500 αντίτυπα, ενώ εκδίδονταν και άλλα περιοδικά, όπως το παιδικό περιοδικό *Αετόπουλα*,⁵⁰ σχολικά βιβλία, διάφορα εγχειρίδια, προπαγανδιστική λογοτεχνία και άλλα. Το Μπούλκες διέθετε δημοτικό σχολείο και γυμνάσιο – λύκειο στα οποία η διδασκαλία

46 Μ. Ρίστοβιτς, *προαναφερθέν έργο*, 21.

47 Αρχείο Βοϊβοντίνια, Συλλογή 232, Κεντρική Διεύθυνση Επαρχιακών Αγροτικών Ιδιοκτησιών – Νόβι Σαντ (1946–1952), 1946–1952, Αρχεία με προσωπικά δεδομένα μεταναστών εργατών από τη Μακεδονία, απασχολομένων στη Διεύθυνση και στα επαρχιακά αγροκτήματα, με αρχικά επωνύμων «Α–Ш» (σερβικό κυριλλικό αλφάβητο), 1948–1951, αρχειακή μονάδα 1.148 – 1.173.

48 Ντ. Κλιάκιτς, *προαναφερθέν έργο*, 213.

49 Μ. Ρίστοβιτς, *προαναφερθέν έργο*, 39–40.

50 http://panosz.wordpress.com/2010/04/22/civil_war-53/, πρόσβαση στις 4/4/2023

πραγματοποιούταν στην ελληνική γλώσσα, καθώς και βιβλιοπωλείο, θέατρο, νοσοκομείο, κινηματογράφο κ.ά.⁵¹

Ωστόσο και παρά της διαφαινόμενης καλής οικονομικής κατάστασης και της βοήθειας που προσέφεραν οι γιουγκοσλαβικές αρχές, ο ελληνικός πληθυσμός στο Μπούλκες, κατά το μεγαλύτερο τμήμα του, μετοίκησε το 1949 στην τότε Τσεχοσλοβακία, ένα τμήμα του στην Ουγγαρία, αλλά και σε άλλες χώρες, λόγω της κακομεταχείρισης, όπως τόνιζαν, στην οποία βρίσκονταν εκτεθειμένοι.⁵² Η Λαϊκή Επιτροπή, η οποία σχεδόν από την ίδρυση είχε αναλάβει τη διοίκηση του εν λόγω κοινοβίου, συνίστατο από εννέα μέλη. Τα διοικητικά μέλη τα τοποθετούσε η Κεντρική Επιτροπή του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδος, ενώ τα μέλη του εν λόγω Κόμματος ήταν μοιρασμένα σε τμήμα με όχι περισσότερα από πέντε μέλη, των οποίων αποστολή ήταν να διατηρούν αυστηρά υπό έλεγχο τους κατοίκους του χωριού.⁵³ Μιλώντας γενικά, η στάση της διοίκησης του Μπούλκες, η οποία αποσκοπούσε αποκλειστικά στο προσωπικό υλικό κέρδος, προς τους πρόσφυγες του τόπου αυτού, ήταν αρκετά κακή, παρά τη βοήθεια των αρχών της Ομοσπονδιακής Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Για τον λόγο αυτό οι πρόσφυγες συχνά υπέβαλαν στην κρατική εξουσία αιτήματα έγκρισης εγκατάλειψης του Μπούλκες. Από την άλλη, το ενδιαφέρον της Δύσης για τα γεγονότα σε αυτόν τον τόπο υπήρξε εντατικό από την άφιξη μάλιστα των πρώτων προσφύγων από τη Μακεδονία στην Αυτόνομη Επαρχία της Βοϊβοβότινα. Οι γιουγκοσλαβικές αρχές ενέκριναν, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και του φθινοπώρου του 1945,

σε ξένους δημοσιογράφους να επισκεφθούν το Μπούλκες, με σκοπό να πισθεί το ευρωπαϊκό κοινό ότι δεν πρόκειται για «στρατόπεδο συγκέντρωσης», όπου δήθεν οι κάτοικοι κρατούνται με εξαναγκασμό. Η επιδείνωση της κατάστασης στην Ελλάδα υποκίνησε επιπλέον το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινής γνώμης για το Μπούλκες, κάνοντας λόγο για ένα «ελληνικό κομμουνιστικό πείραμα εκτός συνόρων», ενώ οι επισκέψεις στο χωριό αποτελούσαν τακτικό σημείο του προγράμματος ξένων πολιτικών εκπροσώπων και δημοσιογράφων, οι οποίοι έρχονταν στην Γιουγκοσλαβία.⁵⁴

Η σύγκρουση της Γιουγκοσλαβίας με τη Σοβιετική Ένωση και συγκεκριμένα των κομμουνιστικών κομμάτων των χωρών – μελών της Κομινφόρμ επηρέασε σημαντικά όχι μόνο την επιβίωση και τη μελλοντική πολιτική ανάπτυξη της Ομοσπονδιακής Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, αλλά και την κίνηση σημαντικών επιχειρηματικών και πολιτικών διαδικασιών στην επικράτεια της Γιουγκοσλαβίας. Τον καιρό πριν τη σύγκρουση, δεν φαινόταν να υφίστανται οποιεσδήποτε διαφωνίες και δυσκολίες στις σχέσεις των δύο κρατών, ωστόσο οι σχέσεις Γιουγκοσλαβίας και Σοβιετικής Ένωσης άρχισαν να επιδεινώνονται στα τέλη του 1947, παρόλο που τέτοιες ειδήσεις δεν δημοσιεύονταν.⁵⁵ Στο Βουκουρέστι, στη 2η Συνεδρίαση της εν λόγω Οργάνωσης που πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του επόμενου έτους, χωρίς την παρουσία εκπροσώπων από τη Γιουγκοσλαβία, υιοθετήθηκε Ψήφισμα με το οποίο η ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ομοσπονδιακής Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας κατηγορήθηκε

51 Μ. Ρίστοβιτς, *προαναφερθέν έργο*, 39–40.

52 Ντ. Κλιάκιτς, *προαναφερθέν έργο*, 214.

53 Μ. Ρίστοβιτς, *προαναφερθέν έργο*, 24–26.

54 Το ίδιο, 32–33.

55 Νέμποισα Πέτροβιτς, *Η πολιτική στα χωριά 1945–1950*, Νόβι Σαντ 2009, 121.

για εχθρική πολιτική εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης, για παραμέληση της ταξικής πάλης και για άλλα. Παρόλο που το 5ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ομοσπονδιακής Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 1948 προσέφερε πλήρη στήριξη στην τότε κομματική ηγεσία, πολλά μέλη παρέμειναν πιστά στον Στάλιν και όχι στον Τίτο. Στις συνεδριάσεις της Επαρχιακής Επιτροπής Βοϊβοντίνια στηρίχθηκε η στάση του ΚΚ της Γιουγκοσλαβίας, η οποία απέρριπτε τις σοβιετικές κατηγορίες που αφορούσαν την ταξική πάλη. Το ερχόμενο έτος έφερε ακόμη μεγαλύτερες πιέσεις στη Γιουγκοσλαβία, το οποίο με τη σειρά του είχε ως αποτέλεσμα το ΚΚ «να ξεκαθαρίσει την κατάσταση με εκείνους για τους οποίους είναι γνωστό ότι είναι υποστηρικτές της Κομινφόρμ».⁵⁶ Κατά την προσεχή περίοδο η Επαρχιακή Επιτροπή αφιέρωνε ολοένα και μεγαλύτερη προσοχή στην επιρροή των συγκρούσεων με την Κομινφόρμ και συγκεκριμένα στη στάση των εθνικών μειονοτήτων της Αυτόνομης Επαρχίας της Βοϊβοντίνια απέναντι στο εν λόγω ζήτημα.⁵⁷ Όσον αφορά τους κατοίκους του Μπούλκες, η σύγκρουση μεταξύ Βελιγραδίου και Μόσχας επηρέασε και τους κατοίκους της κοινότητας αυτής, η οποία κατηγόρησε τη Γιουγκοσλαβική Κυβέρνηση για περιοριστική και εχθρική πολιτική προς τη διοίκηση του χωριού και συγκεκριμένα προς την Επιτροπή, καθώς και για παρεμβάσεις στη μεταφορά εκπαιδευμένων στελεχών του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος πίσω στην Ελλάδα, μέσω αυξημένου ελέγχου των Γιουγκοσλαβικών αστυνομικών αρχών επί των γεγονότων που συνέβαιναν

56 Σλομπόνταν Μπιέλιτσα, «Οι Κομμουνιστές της Βοϊβοντίνια και η σύγκρουση με την Κομινφόρμ», στο έργο: *Ερευνες*, αρ. 20, Νόβι Σαντ, 2009, 34–35.

57 Το ίδιο, 38.

στο χωριό. Ο εσωτερικός διχασμός σε υποστηρικτές των Γιουγκοσλαβικών ή των σοβιετικών απόψεων από την εν λόγω σύγκρουση, με τους δεύτερους να ξεπερνούν τους πρώτους σε αριθμό κατά πολύ, επηρέασε επίσης αρνητικά τη ζωή στο Μπούλκες. Θεωρείται ότι η σύγκρουση με την Κομινφόρμ σήμανε την αρχή του τέλους της κοινότητας στο Μπούλκες.⁵⁸ Η επιδείνωση των συγκρούσεων σχετικά με την υιοθέτηση του Ψηφίσματος της Κομινφόρμ έθεσε σε αβεβαιότητα το ζήτημα της συνέχισης της συνεργασίας και των σχέσεων των κεντρικών επιτροπών Γιουγκοσλαβίας και Ελλάδας. Αν και οι Γιουγκοσλαβικές αρχές αρνήθηκαν την ύπαρξη περιοριστικών μέτρων για τους κατοίκους του Μπούλκες, το αρχειακό υλικό το αντικρούει. Μεταξύ άλλων, οι αρχές δεν εξέδιδαν εγκρίσεις για την επιστράτευση προσφύγων από το Μπούλκες και για την αναχώρησή τους για την Ελλάδα, εισήχθη απαγόρευση κυκλοφορίας των εφημερίδων *Φωνή του Μπούλκες* και *Ανίκητος*. Η κρατική ηγεσία της Γιουγκοσλαβίας ενημέρωσε στις 15 Μαρτίου 1949 τον Δήμο Μπούλκες ότι επιβάλλεται απαγόρευση κυκλοφορίας των κατοίκων του έξω από τα όρια του χωριού, εξαιρουμένης της διοίκησης, αλλά υπό κατοχή ειδικής άδειας. Επιπλέον, απαγορεύθηκε κάθε επαφή με τους κατοίκους του Γκάκοβο και του Κρούσεβλιε, όπου ζούσαν Σλαβομακεδόνες μετανάστες, κυρίως από το Μπούλκες.⁵⁹

Στα τέλη του Αυγούστου του 1949 η διοίκηση του Μπούλκες, κατόπιν οδηγιών της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ και του Ζαχαριάδη, υπέβαλε αίτημα μετακίνησης των προσφύγων στην Τσεχοσλοβακία, ενώ το ίδιο ζήτησαν

58 Μ. Ρίστοβιτς, *προαναφερθέν έργο*, 45–46.

59 Το ίδιο, 64.

και οι κάτοικοι του Μπούλκες.⁶⁰ Οι γιουγκοσλαβικές αρχές έδωσαν την έγκρισή τους και η πρώτη μετοίκηση πραγματοποιήθηκε στις 30 Αυγούστου του 1949, ενώ ήδη κατά το πρώτο μισό του Σεπτεμβρίου μεταφέρθηκε ο υπόλοιπος πληθυσμός, μέσω Ουγγαρίας.⁶¹ Εκδόθηκε επίσημη ανακοίνωση περί «λήξης» του τετραετούς προσφυγικού «κοινοβίου» στο Μπούλκες, σε ένα άρθρο της εφημερίδας *Ο Αγώνας* (σερβικά: *Borba*), στις 5 Σεπτεμβρίου του 1949. Το άρθρο περιείχε επισκόπηση της ιστορίας του σχηματισμού της εν λόγω κοινότητας, αναφορές περί κατάχρησης εξουσίας από πλευράς διοίκησης η οποία αποκαλύφθηκε κατόπιν ελέγχου της Κρατικής Επιτροπής Ελέγχου, καθώς και μαρτυρίες κατοίκων οι οποίοι δεν συμφωνούσαν με την επίσημη πολιτική γραμμή των ηγετών τους, οι οποίοι τάσσονταν υπέρ της Κομινφόρμ. Μετά τη μετοίκηση του πληθυσμού στην Τσεχοσλοβακία, στο Μπούλκες απέμειναν περίπου οκτακόσια μέλη της πρώην κοινότητας, από τους οποίους μόνον ένας μικρός αριθμός συνέχισε να ζει στο σημερινό Μάγκλιτς ή σε άλλα μέρη.

Το αρχαιακό υλικό που βρίσκεται μπροστά μας, ως αυθεντική απόδειξη της ύπαρξης ελληνικής κοινότητας στην Αυτόνομη Επαρχία της Βοϊβοντίνια, αποτελεί και ιδιότυπη μαρτυρία αυτών των «ηρώων της μνήμης», των απλών ανθρώπων, ή εκείνων που άφησαν απογόνους – πάντως εκείνων των οποίων το πεπρωμένο δίχασε μεγάλα κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα, σε περίπλοκους κανόνες ζωής και με απρόβλεπτα αποτελέσματα.⁶²

Δρ Νεμπόισα Κουζιμάνοβιτς

60 Το ίδιο, 87.

61 Д. Кљакић, *нав. дело*, 214.

62 М. Ристовић, *нав. дело*, 70–71.

„УТОЧИШТЕ“ У РАВНИЦИ. ГРЦИ У АУТОНОМНОЈ ПОКРАЈИНИ ВОЈВОДИНИ 1945–1949.

Кроз архивску грађу

Тематска изложба архивског и другог изложбеног материјала, насловљена „Уточиште“ у равници. Грци у Аутономној Покрајини Војводини 1945–1949, чини гео заједничкој пројекцији Архива Војводине, Националног савета грчке националне мањине у Републици Србији, Културног центра „Булкес – Маглић“ и новосадског сликара и вајара Лефтериса Константинидиса.

Архив као установа заштите архивске грађе, чува велики број докумената значајних за проучавање историје народа који живе или су живели на данашњој територији АП Војводине. Зато се Архив определио да одбором грађе и другог репрезентативног материјала укаже на чињенице, догађаје и личности, који су у историографији недовољно истражени, или се о њима мало или готово ништа не зна у широј јавности. Један од таквих догађаја, био је и избеглички талас Грка из грађанским ратом захваћене Краљевине Грчке и њихово насељавање и формирање грчких заједница, у неколико места у ФНР Југославији. У значајном броју, стигли су и до северних крајева земље и задржали се неколико година у вођанским местима, првенствено у Буљкесу, данашњем Маглићу, Гакову, Крушевљу, Новом Саду итд. На тај начин смо желели да стручној и широј јавности прикажемо један сегмент историје грчко-југословенских односа, и тиме подстакнемо неговање културе памћења, будући да су документа живи изворни материјал који чини фондове националног памћења. Тако ће она и на овај начин постати доступнија за проучавање и разумевање социјалне, културолошке климе, као и економских и других

фактора који су обележили четворогодишњи период у животу грчке заједнице у АП Војводини.

Изложба је подељена на пет тематских целина: У средишту рата; Грчке избеглице у Буљкесу и другим местима; Свакодневни живот Грка у новој средини; Историја приватног живота Грка у Војводини, Одлазак грчких емиграната из Југославије.

Поред архивске грађе која се чува у Архиву Војводине, значајан извор за проучавање ове теме су и документа Архива Југославије, као и други изложбени материјал, који је у приватном власништву или припада другим установама и организацијама у земљи и иностранству. Иако је у питању био комплексан и захтеван посао истражити грађу и одабрати документа, као и артефакта којима би била употпуњена наша тежња да изложба што садржајније прикаже појединости и специфичности ове теме, захваљујући појединим сарадницима, прикупљен је велики број музеалија и докумената, као аутентичних сведочанстава човека у времену која су у форми интервјуа изнели некадашњи грчки становници и њихови потомци, који данас претежно живе у својој домовини, али се у носталгичном тону радо сећају живота у АП Војводини и чувају приче које су њихови преци носили са собом.

Велику захвалност за помоћ у реализацији изложбе, као и другим активностима које прате пројекат „Грци у АП Војводини 1945–1949.“, аутори изражавају сарадницима и појединцима који су својим знањем, ентузијазмом и залагањем допринели изгледу и визуелном идентитету поставке. Др Милану Терзићу, директору

Архива Југославије, на помоћи при истраживању богате архивске грађе и избору аудио-визуелног елемента (филма „Избеглице из Егејске Македоније“), за који се побринуо да нам га уступе *Филмске новосџи* из Београда, установи, којој такође топло захваљујемо. Значајну стручну помоћ, усмерење, сугестије и драгоцене савете добили смо од изузетног познаваоца теме коју смо обрађивали, проф. др Милана Ристовића, редовног професора Филозофског факултета Универзитета у Београду. У обликовању визуелног идентитета изложбе помогли су нам сценограф Саша Сенковић из Српског народног позоришта и колеге из Позоришног музеја Војводине из Новог Сада, као и појединци, између осталих Петар Родифцис-Нађ из Смедерева, Бојан Богуновић из Маглића, Самуел Нонгради из Кулпина и други. Одлазак на истраживање у место Нотиа реализован је залагањем и упорним радом сарадника из Културног центра „Булкес – Маглић“, Радомира Зотовића, као и наших домаћина током боравка у Грчкој, Елени Јатагантзиду, Теодориса Ермидиса, Илијаса Капајанидиса; и некадашњег становника Буљкеса, који је радио у ондашњој штампарији, деведесеттворогодишњег Јоргоса Тилкиаридиса. Захвални смо Александру Каришику и Јарославу Колару, на несеквичној помоћи при монтажи филма снимљеног током нашег боравка у Грчкој, у марту 2023. године. Такође, Весни Башић, на стручној и добронамерној помоћи, као и подстицају у припреми изложбе и каталога.

На крају, али подједнако важно, *реч захвалносџи* упућујемо свим колегама, архивистима Архива Војводине, који су својим трудом и знањем допринели обликовању ове изложбе и објављивању каталога који је прати. Посебну захвалност дугујемо Министарству културе и

информисања Републике Србије и Покрајинском секретаријату за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама АП Војводине, који су имали разумевања да подрже поставку изложбе и штампање каталога.

Др Драјана Каџић

«ΚΑΤΑΦΕΥΓΟΝΤΑΣ» ΣΤΗΝ ΠΕΔΙΑΔΑ. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΝΟΜΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΪΒΟΝΤΙΝΑ 1945–1949

Μέσα από αρχειακό υλικό

Η θεματική έκθεση αρχειακού και αλλού εκθεσιακού υλικού, με τίτλο «Καταφεύγοντας» στην πεδιάδα. Οι Έλληνες της Αυτόνομης Επαρχίας της Βοϊβοντίνα 1945–1949, αποτελεί τμήμα των από κοινού δράσεων του Αρχείου Βοϊβοντίνα, του Εθνικού Συμβουλίου Ελληνικής Εθνικής Μειονότητας στη Σερβία, του Πολιτιστικού Κέντρου «Μπούλκες – Μάγκλιτς» και του Λευτέρη Κωνσταντινίδη, ζωγράφου και γλύπτη από το Νόβι Σαντ.

Το Αρχείο ως φορέας προστασίας αρχειακού υλικού, διατηρεί έναν μεγάλο αριθμό εγγράφων μεγάλης σημασίας για τη μελέτη της ιστορίας των λαών που ζουν ή ζούσαν κάποτε στη σημερινή επικράτεια της Αυτόνομης Επαρχίας της Βοϊβοντίνα. Γι' αυτόν το λόγο το Αρχείο προέβη στην επιλογή υλικών και άλλων αντιπροσωπευτικών μέσων με σκοπό να αναδείξει τα γεγονότα, τις εξελίξεις και τις προσωπικότητες που δεν έχουν εξερευνηθεί επαρκώς στην ιστοριογραφία, ή τα οποία γνωρίζει ελάχιστα ή καθόλου το ευρύ κοινό. Ένα από αυτά τα γεγονότα ήταν και το προσφυγικό κύμα Ελλήνων από το Βασίλειο της Ελλάδος τον καιρό του Εμφυλίου, η εγκατάστασή του και η συγκρότηση ελληνικών κοινοτήτων σε αρκετά σημεία της Ομοσπονδιακής Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Σε σημαντικό αριθμό έφτασαν επίσης και ως τα βόρεια τμήματα της χώρας, παραμένοντας για σειρά ετών σε διάφορα μέρη της Βοϊβοντίνα, κυρίως στο Μπούλκες, το οποίο σήμερα φέρει την ονομασία Μάγκλιτς, στο Γκάκοβο, στο Κρούσεβλιε, στο Νόβι Σαντ κ.ά. Με αυτόν τον τρόπο θέλαμε να παρουσιάσουμε τόσο στο εξειδικευμένο όσο και στο ευρύ κοινό ένα τμήμα της ιστορίας των ελληνογιουγκοσλαβικών σχέσεων,

ενθαρρύνοντας έτσι την καλλιέργεια μιας κουλτούρας μνήμης, δεδομένου ότι τα έγγραφα αποτελούν ζωντανή πηγή του υλικού που συγκροτεί την υπόσταση της εθνικής μνήμης. Έτσι θα γίνει και εκείνη πιο προσιτή, όσον αφορά τη μελέτη και την κατανόηση του κοινωνικού και πολιτιστικού κλίματος, καθώς και των οικονομικών και των λοιπών παραγόντων που σημάδεψαν την τετραετία της ελληνικής παρουσίας στην Αυτόνομη Επαρχία της Βοϊβοντίνα.

Η έκθεση χωρίζεται σε πέντε θεματικές ενότητες: Στη δίνη του πολέμου· Έλληνες πρόσφυγες στο Μπούλκες και σε άλλα μέρη· Η καθημερινότητα των Ελλήνων στο καινούργιο περιβάλλον· Η ιστορία της ιδιωτικής ζωής των Ελλήνων στη Βοϊβοντίνα· Η αποχώρηση των Ελλήνων μεταναστών από τη Γιουγκοσλαβία.

Πέρα από το αρχειακό υλικό που φυλάσσεται στο Αρχείο Βοϊβοντίνα, σημαντική πηγή για την μελέτη του εν λόγω θέματος αποτελούν και τα έγγραφα του Αρχείου Γιουγκοσλαβίας, καθώς και άλλο εκθεσιακό υλικό που ανήκει είτε σε ιδιώτες είτε σε άλλα ιδρύματα και οργανισμούς, εντός και εκτός Σερβίας. Παρότι η διερεύνηση του υλικού και η επεξεργασία των εγγράφων και των αντικειμένων που θα ολοκλήρωναν την προσπάθειά μας να αναδείξει η Έκθεση όσο το δυνατόν πιο περιεκτικά τις λεπτομέρειες και τις ιδιαιτερότητες του εν λόγω θέματος απεδείχθη πολύπλοκο και απαιτητικό εγχείρημα, χάρη σε ορισμένους συνεργάτες έχει συλλεχθεί ένας μεγάλος αριθμός μουσειακών αντικειμένων και εγγράφων, που αποτελούν αυθεντικές μαρτυρίες των ανθρώπων της εποχής, οι οποίες δόθηκαν με τη μορφή συνέντευξης από τους τότε Έλληνες κατοίκους και τους

απογόνους τους, η πλειονότητα των οποίων σήμερα ζει στην πατρίδα της, αλλά οι οποίοι σε νοσταλγικό ύφος θυμούνται με χαρά τις ζωές τους στη Βοϊβοντίνια και φέρουν μέσα τους τις ίδιες ιστορίες με τους προγόνους τους.

Μεγάλη ευγνωμοσύνη για τη βοήθεια στην υλοποίηση της Έκθεσης καθώς και για άλλες δραστηριότητες που συνοδεύουν το έργο «Οι Έλληνες της Αυτόνομης Επαρχίας της Βοϊβοντίνια, 1945-1949», εκφράζουν οι επιμελητές στους συνεργάτες τους και σε άλλα πρόσωπα, τα οποία με τις γνώσεις τον ενθουσιασμό και την προσπάθειά τους συνέβαλαν στην παρουσίαση και την οπτική ταυτότητα της Έκθεσης. Στον Δρ Μίλαν Τέρτζιτς, Διευθυντή του Αρχείου Γιουγκοσλαβίας, για την αρωγή του κατά τη διερεύνηση του πλούσιου αρχειακού υλικού και κατά την επιλογή του οπτικοακουστικού στοιχείου (για την ταινία «Πρόσφυγες από τη Μακεδονία»), για την οποία φρόντισε ο ίδιος να μας παραχωρηθεί από την εφημερίδα «Filmske Novosti» (μτφ: Κινηματογραφικά Νέα) από το Βελιγράδι, την οποία επίσης ευχαριστούμε θερμά. Σπουδαία επαγγελματική βοήθεια, καθοδήγηση, προτάσεις και πολύτιμες συμβουλές λάβαμε από τον εξαιρετικό γνώστη του θέματος με το οποίο ασχοληθήκαμε, τον Καθηγητή Δρ Μίλαν Ρίστοβιτς, τακτικό καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Βελιγραδίου. Στη διαμόρφωση της οπτικής ταυτότητας της Έκθεσης μας βοήθησε ο σκηνογράφος Σάσα Σένκοβιτς από το Σερβικό Εθνικό Θέατρο μαζί με συναδέλφους από το Θεατρικό Μουσείο Βοϊβοντίνια από το Νόβι Σαντ, καθώς και άλλα πρόσωπα, μεταξύ των οποίων και ο Πέταρ Ροδίφτσης - Νατζ από το Σμεντέρεβο, ο Μπόγιαν Μπογκούνοβιτς από το Μάγκλιτς, ο Σάμουελ Νόνγκραντι από το Κουλπίν και άλλοι. Το ερευνητικό ταξίδι στο χωριό Νότια της Πέλλας πραγματοποιήθηκε χάρη στις επίμονες προσπάθειες του συνεργάτη μας από το

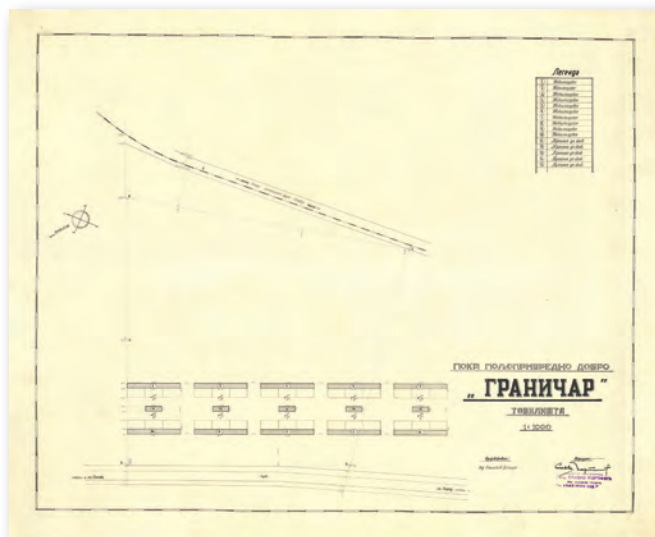
Πολιτιστικό Κέντρο «Μπούλκες - Μάγκλιτς», Ράντομιρ Ζότοβιτς, καθώς και των οικοδεσποτών μας κατά τη διαμονή μας στην Ελλάδα – της Ελένης Γιαταγαντζίδου, του Θεόδωρου Ερμίδα, του Ηλία Καπαγιαννίδη και ενός πρώην κατοίκου του Μπούλκες ο οποίος εργαζόταν σε τυπογραφείο εκείνης της εποχής, του 93χρονου Γεωργίου Τιλκιαρίδη. Ευχαριστούμε τους Αλεξάνταρ Κάρισικ και Γιάροσλαβ Κόλαρ για την ανιδιοτελή προσφορά τους κατά το μοντάζ της ταινίας που γυρίστηκε κατά τη διάρκεια της διαμονής μας στην Ελλάδα, τον Μάρτιο του 2023. Ευχαριστούμε επίσης την Βέσνα Μπάσιτς, τόσο για την επαγγελματική και καλοπροαίρετη βοήθειά της όσο και για τη στήριξή της κατά την προετοιμασία της Έκθεσης και του Καταλόγου της.

Τέλος, αλλά με ίση σπουδαιότητα, εκφράζουμε τις ευχαριστίες μας σε όλους τους συναδέλφους, τους αρχειοφύλακες του Αρχείου Βοϊβοντίνια, οι οποίοι με τον κόπο και τις γνώσεις τους συνέβαλαν στη διαμόρφωση της Έκθεσης και στη δημοσιοποίηση του συνοδευτικού της Καταλόγου. Ευχαριστούμε ιδιαίτερα το Υπουργείο Πολιτισμού και Πληροφόρησης της Δημοκρατίας της Σερβίας και την Επαρχιακή Γραμματεία Πολιτισμού, Γενικής Πληροφόρησης και Επικοινωνίας με Θρησκευτικές Κοινότητες της Αυτόνομης Επαρχίας της Βοϊβοντίνια οι οποίοι είχαν την κατανόηση να υποστηρίξει και οικονομικά την υλοποίηση της Έκθεσης και την εκτύπωση του Καταλόγου.

Δρ Ντράγκανα Κάτιτς

Леонидас Панајотидис и Јанис и Павлос Константиnidис, припадници Демократске армије Грчке (ДАГ). (Фотографија, б. г., приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)

1950, Гаково. План Покрајинског пољопривредног добра „Граничар“ у Гакову. (АВ, Ф. 232, Техничка документација – нацрти Пољопривредног добра)

22-7-1950

Αλεξ. Ταναφουρίδης

Алекос Панајотидис (седи), један од малобројних вођа Грка у Буљкесу, који је иако на страни СССР-а, остао у ФНРЈ (умро 1951. или 1952. године у Новом Саду). Горѐ стоји Мариа Константинидис, мајка Лефтериса Константинидиса. (Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константинидиса)

Радна акција изградња ауто-пута „Братство-Јединство“ 1956/57.
(Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константинидиса)

[1948] Буљкес. Женски рукометни клуб из Буљкеса.
(Фотографија, приватно власништво Елени Јатагантзиду)

Биографија Лефтериса (Елефтериоса) Константинидиса

Елефтериос Константинидис, рођен је 1940. године у месту Микроклисура, у Грчкој, од оца Николаса Константинидиса, земљорадника, и мајке Марије, који су се у Грчку преселили из Мале Азије. Са породицом је 1948. године дошао као избегло лице у Југославију, где је прво време боравио у домовима за прихват деце, а затим се доселио у Нови Сад, где је завршио средњу Техничку школу, архитектонски смер. Од 1961–1963. године радио је у грађевинском предузећу „Трудбеник“, а затим у Градском саобраћајном предузећу на пословима инвестиционог одржавања.

Од своје шеснаесте године бави се скулптуром, иконописом у барелефу и колору. Има кћерку Елпиду и сина Демостениса, и унуче Владиславу, Марију и Николу.

Архив Војводине захваљује господину Константинидису на свесрдној сарадњи и уступљеном изложбеном материјалу за потребе тематске изложбе у оквиру пројекта „Грци у АП Војводини 1945–1949.“ који ће реализовати Архив Војводине у сарадњи са Културним центром „Булкес – Маглић“ и Националним саветом грчке националне мањине у Републици Србији, уз подршку Министарства културе и информисања Републике Србије.

Биографικό του Λευτέρη (Ελευθερίου) Κωνσταντινίδη

Ο Ελευθέριος Κωνσταντινίδης, γεννήθηκε το 1940 στη Μικροκλεισούρα Δράμας, υιός του αγρότη Νικολάου Κωνσταντινίδη και της Μαρίας, μεταναστών από τη Μικρά Ασία. Ήρθε ως πρόσφυγας στη Γιουγκοσλαβία με την οικογένειά του, το 1948, όπου τον πρώτο καιρό διέμεινε σε κέντρα φιλοξενίας παιδιών, ενώ έπειτα εγκαταστάθηκε στο Νόβι Σαντ, όπου και αποφοίτησε από το Τεχνικό Λύκειο, Κατεύθυνση Αρχιτεκτονικής. Από το 1961 έως το 1963 εργαζόταν στην κατασκευαστική εταιρεία «Τρούντμπενικ» και έπειτα στη Δημοτική Διεύθυνση Τροχαίας, σε εργασίες συντήρησης επενδύσεων.

Από την ηλικία των δεκαέξι ετών ασχολείται με τη γλυπτική και την εικονογραφία σε ανάγλυφο και με χρώμα. Έχει δύο παιδιά, την Ελπίδα και τον Δημοσθένη και τρία εγγόνια: τον Βλάντισλαβ, τη Μαρία και τον Νικόλα.

Το Αρχείο Βοϊβοντίνα απευθύνει τις ευχαριστίες του στον κ. Κωνσταντινίδη, που ολόψυχα προσέφερε τη συνεργασία του και το εκθεσιακό υλικό για τις ανάγκες της θεματικής Έκθεσης στο πλαίσιο του έργου «Οι Έλληνες της Αυτόνομης Επαρχίας της Βοϊβοντίνα, 1945-1949», την οποία θα πραγματοποιήσει το Αρχείο Βοϊβοντίνα σε συνεργασία με το Πολιτιστικό Κέντρο «Μπούλκες – Μάγκλιτς» και το Εθνικό Συμβούλιο Ελληνικής Εθνικής Μειότητας Σερβίας, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Πληροφόρησης της Δημοκρατίας της Σερβίας.

Породица Константиnidис.
(Фотографија, приватно
власништво Лефтериса
Константиnidиса)

Николаос Константиnidис (1889–1952), отац Лефтериса
Константиnidиса. (Фотографија, приватно власништво
Лефтериса Константиnidиса)

Слика „Збег – Проофтуес“, рад Лефтериса Константиnidиса

Скулптура, рад Лефтериса Константиnidиса

Најомена: уметничка рејрезиџација учесника догађаја – манифестација личної сећања.

Попис докумената

1. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 643, стр. 4.
2. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 677, стр. 1.
3. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 681, стр. 3.
4. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 675, стр. 1.
5. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 547, стр. 1.
6. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 548, стр. 1.
7. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 590, стр. 1.
8. 1946, Буљкес. Секретар Грчких народних бораца у Буљкесу упућује молбу Централни ОЗНЕ Југославије у Београду, да организује транспорт за сто Славомакедонаца из Буљкеса у Скопље. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248-267, К 15)
9. 1946, Буљкес. Извештај повереника ГИО АПВ при грчком Месном одбору у Буљкесу за период август–септембар 1946. о раду Одбора и активностима у месту. (АВ, Ф. 334, кут. 1.981, МТГ, Положај грчких емиграната у Војводини).
10. 1946, Нови Сад. Покрајински комитет КП Србије за Војводину доставља Централном комитету КП Југославије извештај о бројном стању Грка, економским приликама и руководећем кадру на територији АП Војводине у октобру 1946. године. (АВ, Ф. 334, кут. 1.981, МТГ, Положај грчких емиграната у Војводини).
11. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 472, стр. 5.
12. 1948, Београд. Допис Главног одбора Јединствених синдиката Србије, упућен Покрајинском одбору ЈС Војводине о потреби оснивања Одбора за помоћ грчком народу за АП Војводину. (АВ, Ф. 213, а. ј. 8.755)
13. 1948, више места у Војводини. Спискови радника који су прикупили добровољни прилог у новцу за помоћ грчком народу. (АВ, Ф. 213, а. ј. 8.758)
14. 1948, Нови Сад. Списак намирница и осталих потрепштина коју је прикупило Среско синдикално веће Покрајинског одбора Војводине за грчки народ. (АВ, Ф. 213, а. ј. 8.835)
15. 1948, Нови Сад. Извештај Повереништва за трговину и снабдевање Главног Извршног одбора Народне скупштине АП Војводине о прикупљању помоћи за децу из Егејске Македоније која долазе на територију СНО Оџаци. (АВ, Ф. 213, а. ј. 8.835)
16. 1948, Бачка Топола, Бечеј. Спискови намирница, одеће и обуће, које су прикупили срески народни одбори у АП Војводини. (АВ, Ф. 213, а. ј. 8.778)
17. 1948, Вршац. Спискови намирница, одеће и обуће предатих Среском Црвеном крсту на основу акта Среског синдикалног већа у Вршцу. (АВ, Ф. 213, а. ј. 8.781)
18. 1948, Нови Сад. Месно синдикално веће Покрајинског одбора у Новом Саду доставља Покрајинском одбору за помоћ грчком народу, извештај о спроведеним активностима у виду одржавања конференција, културно-уметничких манифестација и акција прикупљања помоћи у новчаним прилозима и животним намирницама. (АВ, Ф. 213, а. ј. 8.819)
19. 1948, Буљкес. Извештај партијског руководства грчких емиграната у Буљкесу о примљеној помоћи у виду животних намирница, одеће, обуће, као и о пољопривредним и другим радовима током 1946. године у Буљкесу. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248-267, К 15)

20. 1951, Београд. Решење Министарства рада НР Србије којим се одобрава запослење код Покрајинског пољопривредног добра „Граничар“ у Гакову, са пратећим документима која садрже податке и фотографије лица која се запошљавају. (АВ, Ф. 232, Дозволе за рад и лични подаци страних држављана (избеглице из Грчке) запослених на ППД „Граничар“ у Гакову по презименима А–И, кут. 110)
21. 1951, Београд. Решење Министарства рада НР Србије којим се одобрава запослење код Покрајинског пољопривредног добра „Граничар“ у Гакову, са пратећим документима која садрже податке и фотографије лица која се запошљавају. (АВ, Ф. 232, Дозволе за рад и лични подаци страних држављана (избеглице из Грчке) запослених на ППД „Граничар“ у Гакову по презименима Ј–Њ, кут. 111)
22. 1951, Београд. Решење Министарства рада НР Србије којим се одобрава запослење код Покрајинског пољопривредног добра „Граничар“ у Гакову, са пратећим документима која садрже податке и фотографије лица која се запошљавају. (АВ, Ф. 232, Дозволе за рад и лични подаци страних држављана (избеглице из Грчке) запослених на ППД „Граничар“ у Гакову по презименима Ј–Њ, кут. 111)
23. 1951, Београд. Решење Министарства рада НР Србије којим се одобрава запослење код Покрајинског пољопривредног добра „Граничар“ у Гакову, са пратећим документима која садрже податке и фотографије лица која се запошљавају. (АВ, Ф. 232, Дозволе за рад и лични подаци страних држављана (избеглице из Грчке) запослених на ППД „Граничар“ у Гакову по презименима Ј–Њ, кут. 111)
24. 1951, Београд. Решење Министарства рада НР Србије којим се одобрава запослење код Покрајинског пољопривредног добра „Граничар“ у Гакову, са пратећим документима која садрже податке и фотографије лица која се запошљавају. (АВ, Ф. 232, Дозволе за рад и лични подаци страних држављана (избеглице из Грчке) запослених на ППД „Граничар“ у Гакову по презименима Ј–Њ, кут. 111)
25. 1950, Гаково. План Покрајинског пољопривредног добра „Граничар“ у Гакову. (АВ, Ф. 232, Техничка документација – нацрти Пољопривредног добра)
26. 1948, Сомбор. Срески комитет КПС Сомбор доставља Централном комитету КПЈ – Београд, извештај о раду и стању грчких колониста у Гакову и Крушевљу. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
27. Допис у вези са актуелним питањима и проблемима избеглица из Гакова, Крушевља и Буљкеса. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
28. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 520, стр. 2.
29. *Борба*, бр. 235 од 1. 10. 1946, стр. 2.
30. *Борба*, бр. 284 од 27. 11. 1946, стр. 5.
31. 1946. Београд. Допис упућен Централном комитету КПЈ – Београд, о бројном стању радно способних Грка у Буљкесу и о Официрској школи, у којем се моли помоћ за војне кадрове – официре предаваче, набавку оружја и друге опреме. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
32. *Слободна Војводина*, 1946, год. V, бр. 552, стр. 4.
33. 1945–1947, Бачка Паланка. Извештај о раду Дилетантске секције за место Буљкес. (АВ, Ф. 425, кут. 39, ТГ: Извештаји МНО, ГНО и СНО о раду дилетантских секција у АП Војводини по срезовима и местима)
34. 1945, Нови Сад. Веселинка Малинска члан Народне скупштине Македоније, извештава Митра Бакића, генералног секретара Председништва владе ДФЈ о

- стању и организацији живота у Буљкесу. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
35. 1946, Нови Сад. Извештај о животу и раду грчких емиграната у Буљкесу (подаци о бројном стању Грка, запошљавању, здравственим приликама и образовању). (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
36. 1946, Буљкес. Извештај о животу и раду грчких емиграната у Буљкесу (подаци о бројном стању Грка, економском положају, пољопривредној производњи, здравственим приликама и образовању). (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
37. 1946, Буљкес. Извештај о животу и раду грчких емиграната у Буљкесу (подаци о бројном стању Грка, економском положају, здравственим приликама, техничким радионицама, агитпропу, образовању, спортским такмичењима и др). (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
38. Буљкес. Извештај емигранта насељеног у Буљкесу о животу и раду својих сународника. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
39. *Борба*, бр. 78 од 1. 4. 1947, стр. 7.
40. *Борба*, бр. 72 од 25. 3. 1947, стр. 4.
41. *Борба*, бр. 21 од 25. 1. 1949, стр. 4.
42. 1948. ЦК КПЈ обавештава руководство КП Грчке о дешавањима у Буљкесу. (АЈ, Ф. 507, IX, 33/I–682–711, К6)
43. Извештај Николаса Кацавуноса упућен руководству Буљкеса. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
44. 1948. Сомбор. Срески комитет КПС Сомбор доставља извештај Централном комитету КПЈ – Београд, о стању и раду избеглица у Гакову и Крушевљу. (АЈ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, К 15)
45. *Борба*, бр. 264 од 6. 11. 1949, стр. 2.
46. *Борба*, бр. 211 од 5. 9. 1949, стр. 4.
47. [1948] Буљкес. Женски рукометни клуб из Буљкеса. (Фотографија, приватно власништво Елени Јатагантзиду)
48. Алекос Панајотидис (седи), један од малобројних вођа Грка у Буљкесу, који је иако на страни СССР-а, остао у ФНРЈ (умро 1951. или 1952. године у Новом Саду). Горе стоји Марија Константиnidис, мајка Лефтериса Константиnidиса. (Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)
49. Николаос Константиnidис (1889–1952), отац Лефтериса Константиnidиса. (Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)
50. Радна акција изградња ауто-пута „Братство–јединство“ 1956/57. (Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)
51. Дом на Сајлову у Новом Саду за децу из Грчке. (Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)
52. Породица Константиnidис. (Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)
53. Породица из грчког места Книди (Κνίδη), која се из ФНРЈ преселила у СССР, а затим се вратила у Грчку. (Фотографија, б. г., приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)
54. Породица Константиnidис. (Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)
55. Леонидас Панајотидис и Јанис и Павлос Константиnidис, припадници Демократске армије Грчке (ДАГ). (Фотографија, б. г., приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)
56. 1949, Нови Сад. Фотографија коју је Панајотис Константиnidис послао свом брату Јанису Константи-

дису. (Фотографија, приватно власништво Лефтериса Константиnidиса)

57. Јанис Скутелис са супругом, један од последњих грчких становника Буљкеса. (Фотографија, б. г., приватно власништво)
58. Породично стабло породице Константиnidис, рад Лефтериса Константиnidиса
59. Новчанице буљкески динари
60. *Службени гласник Народне Републике Србије*, год. V, бр. 44, 12. октобар 1949, стр. 1.
61. *Слободна Војводина*, 1947, год. VI, бр. 762, стр. 2.
62. *Слободна Војводина*, 1947, год. VI, бр. 847, стр. 6.
63. *Слободна Војводина*, 1947, год. VI, бр. 915, стр. 6.
- 63.1. *Φωνή του Μπουλκес*, 8. децембар 1946, год I, бр. 142, стр. 1. (AJ, Ф. 507, IX 33/V 248–267, K 15)

Попис предмета на изложби

64. Слика „Збег – Проофуес“, рад Лефтериса Константиnidиса
65. Слика, рад Лефтериса Константиnidиса
66. Слика, рад Лефтериса Константиnidиса
67. Скулптура, рад Лефтериса Константиnidиса
68. Новчаница у апоену од 50 буљкеских динара, приватно власништво Нонгради Самуела
69. Фрагмент табле са називом позоришта у Буљкесу, приватно власништво Бојана Богуновића

Фрагмент табле са називом позоришта у Буљкесу, приватно
власништво Бојана Богуновића

Списак скраћеница

АВ – Архив Војводине
АЈ – Архив Југославије
АПВ – Аутономна Покрајина Војводина
ГИО АПВ – Главни извршни одбор Аутономне Покрајине Војводине
ГНО – Градски народни одбор
ДАГ – Демократска армија Грчке
ДФЈ – Демократска Федеративна Југославија
ЕАМ – Народноослободилачки фронт (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο)
ЕДЕС – Национално републикански грчки савез (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος)
ЕЛАС – Народноослободилачка армија (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός)
ККЕ / ККГ – Комунистичка партија Грчке / Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
МНО – Месни народни одбор
МТГ – мање тематске групе
ОЗНА – Одељење за заштиту народа
СНО – Срески народни одбор
СССР – Савез Совјетских Социјалистичких Република
ТГ – тематске групе
ФНРЈ – Федеративна Народна Република Југославије
ЦК КПЈ – Централни комитет Комунистичке партије Југославије

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

1. Архив Војводине, Ф. 213, Веће савеза синдиката Војводине – Нови Сад (1945–1991), 1945–1989, 1948.
2. Архив Војводине, Ф. 334, Покрајински комитет Савеза комуниста Војводине – Нови Сад (1920–1990), 1940–1990, Мање тематске групе, 1946, Материјали о грчким емиграната у Војводини.
3. Архив Војводине, Ф. 232, Главна дирекција Покрајинских пољопривредних имања – Нови Сад (1946–1952), 1946–1952, Списи са личним подацима радника емиграната из Егејске Македоније запослених код Дирекције и на ППИ са презименима на слова А–Ш, 1948–1951.
4. Архив Југославије, Ф. 507, Савез комуниста Југославије (1919–1990), фасц. бр. IX 33/V–248–267, К 15.

Литература

- Бјелица Слободан, „Комунисти Војводине и сукоб са Информбироом”, у: *Испрживања*, бр. 20, Нови Сад 2009.
- Клог Ричард, *Историја Грчке новој гоба*, Београд 2000.
- Кљакић Драган, *Генерал Маркос*, Загреб 1979.
- Петровић Небојша, *Полиџика на селу 1945–1950*, Нови Сад 2009.
- Поповски Јован, *Генерал Маркос: зашто ме сјаљиније сирељао?*, Београд 1982.
- Ристовић Милан, *Експеримент Буљкес, Грчка ујославији 1945–1949*, Нови Сад 2007.
- Електронски извори*
http://panosz.wordpress.com/2010/04/22/civil_war-53/ приступљено 4. 4. 2023.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές

1. Αρχείο Βοϊβοντίνια, Συλλογή 213, Συμβούλιο Ένωσης Σωματείων Βοϊβοντίνια- Νόβι Σαντ (1945–1991), 1945–1989, 1948.
2. Αρχείο Βοϊβοντίνια, Συλλογή 334, Επαρχιακή Επιτροπή Ένωσης Κομμουνιστών Βοϊβοντίνια - Νόβι Σαντ (1920–1990), 1940–1990, Μικρότερες θεματικές ομάδες, 1946, Υλικό για τους Έλληνες μετανάστες στη Βοϊβοντίνια.
3. Αρχείο Βοϊβοντίνια, Συλλογή 232, Κεντρική Διεύθυνση Επαρχιακών Αγροτικών Ιδιοκτησιών – Νόβι Σαντ (1946–1952), 1946–1952, Αρχεία με προσωπικά δεδομένα μεταναστών εργατών από τη Μακεδονία, απασχολουμένων στη Διεύθυνση και στα επαρχιακά αγροκτήματα, με αρχικά επωνύμων «А–Ш» (σερβικό κυριλλικό αλφάβητο), 1948–1951.
4. Αρχείο Γιουγκοσλαβίας, Συλλογή 507, Ένωση Κομμουνιστών Γιουγκοσλαβίας (1919–1990), αρ. φακέλου IX 33/V–248–267, Κ 15.

Βιβλιογραφία

- Μπέλιτσα Σλομπόνταν, «Οι Κομμουνιστές της Βοϊβοντίνια και η σύγκρουση με την Κομινφόρμ», στο *Έργου: Έρευνες*, αρ. 20, Νόβι Σαντ, 2009.
- Κλογκ Ρίτσαρντ, *Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, Βελιγράδι, 2000.
- Κλιάκιτς Ντράγκαν, *Ο Στρατηγός Μάρκος, Ζάγκρεμπ*, 1979.
- Πέτροβιτς Νεμπόισα, *Η πολιτική στα χωριά 1945–1950*, Νόβι Σαντ, 2009.
- Ποπόβσκι Γιόβαν, *Ο Στρατηγός Μάρκος: Γιατί δεν με εκτέλεσε ο Στάλιν;*, Βελιγράδι, 1982.
- Ρίστοβιτς Μίλαν, *Το πείραμα Μπούλκες, Μια ελληνική ουτοπία στη Γιουγκοσλαβία 1945–1949*, Νόβι Σαντ, 2007.
- Ηλεκτρονικές πηγές*
http://panosz.wordpress.com/2010/04/22/civil_war-53/ πρόσβαση στις 4/4/2023.

